

ET NYTT LABORATORIUM

Mens feltarbeid må legges på is og laboratorier stenges, ser flere forskere koronakrisen som et laboratorium i seg selv.

S. 14–21

Kjerneverksemd

Når nokon fryktar at krybba kan verte tom, går det ut over tilsette. I koronakrisa trengst gode, gamaldagse fagforeiningsverdiar.

FOTO: TEKNISK MUSEUM

39 fast tilsette ved Teknisk Museum vart permitterte. Fagforeiningane er usamde i at det er grunnlag for dette.

Tida for å juble for den ekstra innsatsen er forbi. Det er ei tid for å passe på at rettane til arbeidsfolk ikkje vert neglisjerte eller sett på som for lite viktige i ei krise. Aller viktigast er det som går på jobbtryggleiken laus. Kunnskapssektoren har ikkje gått fri for permitteringar i koronatida. Samfunnsøkonomien i permitteringar er ofte svak. Fellesskapet må betale for livsopphald til dei det gjeld, og det er mykje viktig arbeid som ikkje vert gjort. Liksom arbeidstakarar har strekt seg for å få det å gå rundt i koronatida, må arbeidsgjevarar strekke seg for å ta samfunnsansvar.

Tilsette i staten kan rett og slett ikkje verte permitterte. I privat sektor, kommune, museum og helsesektoren kan arbeidsgjevarar ha rett til å

permittere dersom dei har sakleg grunn – bortfall av inntekter eller oppgåver. Eit ynske frå verksemda om å spare pengar er ikkje gyldig grunn.

Norvege er eit svært forskingsinstitutt med over tusen tilsette. Instituttet er blant dei som har permittert tilsette, opphavleg fekk 85 personar varsel. Seinare trekte Norvege tilbake 13 av permisjonsvarsla etter at Forskerforbundet hadde engasjert seg i saka. Ifølgje Klassekampen skulle forskarar med små porteføljar verte permitterte, medan dei som hadde store og godt betalte oppdrag fekk halde fram. Den umiskjennlege smaken av å tøyse eller bryte regelverket er ikkje god, men prisverdig nok retta arbeidsgjevarar opp i feilen og orsaka den.

Museumssektoren er òg ridd av omfattande permitteringar. Store institusjonar som Stif-

tinga Norsk Folkemuseum, Kode kunstmuseer og komponisthjem og Norsk Teknisk Museum er blant dei med flest tilfelle. Og krybba ved Teknisk Museum er ikkje botnskrapa. Forskerforum.no har fortalt at museet har ein opparbeidd fri eigenkapital på 24,6 millionar kroner. Saka har mange nyansar, og ein kan forstå at leiinga må handtere det store inntektsbortfallet på grunn av stenging på ein eller annan måte. Men fagforeiningane har tungtvegande innvendingar mot nokre av permitteringane. Rannei Solbak, tillitsvald i Forskerforbundet, presiserte til Forskerforum.no at arbeidsgjevarar må kunne vise til bortfall av arbeidsoppgåver. Fagforeininga meiner dette ikkje er tilfellet for alle dei permitterte. Folk som ikkje skulle arbeide publikumsretta i tida framover, kan ikkje verte permitterte med argumentet om at publikum er borte.

Teknisk Museum fekk i fjor 65 millionar kroner i støtte frå det offentlege og private stiftingar. «De sender en dobbel regning til skattebetalerne våre, for vi er offentlig finansiert, og nå må staten betale for oss igjen», sa Safina De Klerk til Forskerforum.no. Ho er leiar for Talentsenter i realfag ved museet, eit prosjekt med øyremerkte midlar frå Kunnskapsdepartementet og Sparebankstiftelsen DNB. Stillinga hennar er finansiert av desse eksterne midla. Rett før Forskerforum gjekk i trykken, fekk vi via Forskerforbundet kjennskap til at nokre av permitteringane ved Teknisk Museum gledeleg nok var trekte tilbake på grunn av den eksterne finansieringa.

Til slutt: Den uvanlege våren der ute manglar òg lønsoppgjer. Forhandlingane om løn og avtaleverk er utsette til hausten med ein førebels ukjend helsemessig og økonomisk situasjon i landet. Det einaste sikre er at tariffoppgjeret vil ha eit ekstraordinært preg. Les meir om dette i intervjuet med Forskerforbundet-leiar Guro Elisabeth Lind på side 4–5. Resten av bladet er rikt på koronastoff, men har òg smittefrie soner. God lesnad og framleis alt godt i krisetida.

«Folk som ikkje skulle arbeide publikumsretta i tida framover, kan ikkje verte permitterte med argumentet om at publikum er borte.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

14: Akutt forskning

En forskningsgruppe vurderte før jul hvilken pandemi de skulle velge som empiri. – Så tok virkeligheten valget for oss, forteller Øyvind Ihlen.

24: Å flate ut kurvene

– Ingen ønsker at byen de bor i skal bli ødelagt av et jordskjelv, men når det først har skjedd kan vi bygge en bedre by. Bjørn Samset ser på koronakrisen med klimabrillet.

28: Familiens verdier

Hvordan disponerer kvinner og menn i Tanzania familiens penger? Charlotte Ringdal søker svaret gjennom økonomiske eksperimenter.

32: Hvordan holde tritt faglig?

Bruk Twitter. Gjør fagfellellevurderinger. Opprett søk i databaser. Dette er noen av tipsene for hvordan forskere kan holde seg oppdatert på eget fagfelt.

42: Universitetet på avveie

Universitetet har mistet seg selv, ifølge dette essayet av Jørgen Lund. Finnes det noen vei tilbake eller fram?

4: Tar budsjettkampen

Guro Elisabeth Lind, leder av Forskerforbundet, vil ikke finne seg i at forskningen blir en salderingspost etter koronakrisen.

6: Museer permitterer

Over 400 museumsansatte fordelt på 15 museer er permitterte. Museene går en uviss sommersesong i møte.

7: Ber om krisetiltak

Instituttsektoren mister inntekter i koronaperioden. Sektoren ber om en stortilt økning i grunnfinansieringen for å holde aktiviteten oppe.

9: Studier mot normalt

– Fra en dag til den neste ble alt snudd på hodet, sier Jan Morten Øien ved Universitetet i Stavanger. Administrativt ansatte prøver å holde høyere utdanning i gang.

10: Et press mot innovasjon

Forskningsrådet og EU kritiseres for ensporet innovasjonsiver. – Forskningsrådet har med denne strategien fjernet seg helt fra grunnforskning, sier Knut Rio ved Universitetet i Bergen.

Faste sider

31: Tilbakeblikk

35: Gjesteskribent

38: Bøker

40: Kronikk

44: Debatt

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 5/2020 – 52. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no, Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Per-Olav Leth. Telefon: 918 16 012. E-post: per.olav@storybold.no

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

– FORSKNING KAN BLI EN SALDERINGSPOST

Når koronakrisen er over, står samfunnsutfordringene i kø. Guro Elisabeth Lind frykter den langsiktige forskningen skal tape i konkurransen med det akutte.

Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind bruker arbeidsdagene i koronatiden på Radiumhospitalet. Derfra kan hun lede arbeidet i Forskerforbundet og hovedorganisasjonen Unios statlige tariffutvalg (Unio stat) samtidig som hun tar imot prøver fra pasienter til forskningsprosjektet hun leder om urinblærekreft. Både som forsker og som en som sitter sentralt i arbeidet med arbeids- og lønnsvilkår, er hun bekymret for de langsiktige konsekvensene koronakrisen får for forskningen.

– Vi kaller denne spalten «Aktuell intervju», men jeg vil starte med noe plutselig uaktuelt: hovedtariffoppgjøret. Det skulle pågått i disse dager, med lønnsoppgjøret og endringer i tariffavtalen, men det blir ikke noe av.

– Ja, tariffsesongen er like eksepsjonell som koronakrisen og alle de andre konsekvensene vi ser av pandemien. Det er ganske historisk at tariffoppgjøret har blitt flyttet til høsten. Men vi har full forståelse for det. Frontfaget, som setter rammene for de andre sektorene, kunne ikke komme i mål med årets oppgjør, og da er det naturlig at alle andre tariffoppgjør også venter.

– I en økonomisk krisetid ligger det vel uansett ikke an til det helt store oppgjøret rent økonomisk?

– Her må man ha en realitetsorientering. Det er klart at krisen som vi står i nå, har kjempestore økonomiske konsekvenser for samfunnet, og da er det veldig lite sannsynlig at det kommer noe særlig penger på bordet i dette oppgjøret. Det betyr at man kanskje må tenke litt annerledes og se på hvilke andre ting som vil være viktige for oss i avtaleverket.

– Du tror statsansatte vil få et nulloppgjør?

– Når vi ser på hvordan krisen har rammet næringslivet, så er det bekymringsfullt. Det blir et annerledes oppgjør, men det er min oppgave å sikre at våre medlemmer får sin rettmessige del av en eventuell lønnsvekst.

– Arbeidstakerne skal få når det går bra, men vi har også forpliktet oss til å dra lasset i dårlige tider.

– Samtidig som næringslivet har blitt truffet hardt, er det mange som har lagt ned en stor innsats i tiden som har gått. Kan man ikke tenke at statsansatte skal belønnes for den ekstra innsatsen i en krisetid?

– Lønn som fortjent er et viktig prinsipp. Det er mange som har stått på langt ut over det man kan forvente i denne perioden, men tariffsystemet er bygd opp sånn at oppgjøret i det konkurranseutsatte næringslivet, frontfaget, setter rammene for oppgjøret i offentlig sektor. Det er for at næringslivet skal kunne være konkurransedyktig. Det er der det strandede – krisen har rammet næringslivet hardt. Vi skal argumentere innenfor de rammene

som er, men å ha forsvarlige rammer i lønnsoppgjøret er en kjerne i trepartssamarbeidet i norsk arbeidsliv. Arbeidstakerne skal få når det går bra, men vi har også forpliktet oss til å dra lasset i dårlige tider.

– Som leder av Forskerforbundet, hvordan har du sett koronakrisen ramme kunnskapssektoren?

– Vi har medlemmer i alle sektorer, og det er utfordrende for alle, men jeg må si jeg er veldig imponert over de lokale tillitsvalgte som håndterer situasjonene som har opp-

stått. Noe av det vi har jobbet mye med, er så klart permitteringer, særlig ved museer og institutter. Og så vil jeg trekke frem situasjonen for doktorgradsstipendiater og postdoktorer, som har behov for å forlenge arbeidsforholdene sine. Det er mange nå som møter stengte laboratorier, mange har omsorgsoppgaver hjemme, planlagte feltarbeid kan ikke gjennomføres og utenlandsopphold er skadelidende.

– Hva kan løse situasjonen for disse gruppene?

– Vi etterlyser nasjonale retningslinjer. Dette er en sårbar gruppe unge forskere. Hvis det blir opp til hver enkelt institusjon å løse problemene lokalt, kan vi få et klaseskille mellom de institusjonene som har god råd, og de som har dårlig råd. Det er avgjørende for institusjonene og for Norge, som trenger denne kompetansen, at dette løses nasjonalt. Og så frykter vi frafall fra forskningssektoren – at folk ikke skal få kvalifisert seg, at vi får økt midlertidighet og enkeltskjebner som mister karrieremuligheter.

– I en krisetid er det gjerne det akutte som blir prioritert. Hvordan stiller forskningen i tiden fremover?

– Jeg er bekymret for at forskning skal bli en salderingspost. Det må den absolutt ikke bli. Det hadde vært helt krise. På det lokale nivået på universiteter, høyskoler, museer og institutter ser vi allerede at det er mange som får ekstraordinære arbeidsoppgaver, som trekker ressurser fra det langsiktige forskningsarbeidet. Det er dypt bekymringsfullt. Vi må ha det langsiktige perspektivet med oss også i en krisesituasjon. Det er forskningen som skal bidra med å løse samfunnsutfordringene, noe som koronakrisen også har vist.

■ – Vi har rett og slett ikke råd til at det ikke skal satses på forskning nå, sier Guro Elisabeth Lind. Her fra Radiumhospitalet.

– **Hva forventer du av neste års statsbudsjett?**

– Statsbudsjettet for 2021 må bli et kunnskapsbudsjett. På den andre siden av koronakrisen venter et næringsliv med stort behov for nyskaping og omstilling. Da er det viktig at det investeres mer i forskning, og at det kommer friske midler inn som kan holde forskningssektoren oppe, også i instituttsektoren som er i en veldig sårbar situasjon nå.

– **Men i realitetsorienteringens tid, er det ikke en fare for at forskningen havner i andre rekke satt opp mot de historiske utgiftene staten har for å prøve å redde helse, økonomi og næringsliv?**

– Definitivt. Det er en av mine store bekymringer, for konsekvensene er så enorme på alle plan. En lavere forskningsaktivitet vil være kritisk for samfunnet i seg selv, men det får også store ringvirkninger. Det kan føre til svikt i rekrutteringen, at vi får færre forskere. Vi har rett og slett ikke råd til at det ikke skal satses på forskning nå, og jeg er redd for at det er et perspektiv som drukner når man står overfor så mange akutte problemstillinger. Jeg håper vi har politikere som klarer å se fremover forbi brannslukkingen som foregår her og nå.

– **Er det ikke også en fare for at krise fører til en for stor vektlegging av det instrumentelle synet på forskning, der den forskerdrevne grunnforskningen får svi?**

– Der treffer du spikeren på hodet. Det er ikke noe nytt. Det har vært en uheldig dreining mot den typen tankegang i en lang periode. Vi har også i lengre tid vært bekymret over utlysningene fra Forskningsrådet i Norge, som er veldig dreid mot anvendt forskning og innovasjon. I Forskningsrådets nye policy er grunnforskningsperspektivet så godt som fraværende. Og det er klart at denne krisen kan komme til å forsterke den utviklingen.

– **Parallelt med det politiske fagforeningsarbeidet er du selv forsker, med et prosjekt om urinblærekreft. Hvordan preges den delen av arbeidet ditt av koronakrisen?**

– Nå har jeg hjemmekontor på Radiumhospitalet, mitt andre hjem. For delen med å sitte her er at jeg har tilgang til ressursene jeg trenger, som printere og teknisk utstyr, samtidig som jeg har gangavstand hjemmefra så jeg kan følge oppfordringen om ikke å ta offentlig transport. Og så har jeg forskningsgruppen min her. Hoveddelen av arbeidet jeg gjør, er Forskerforbund-relaterte ting, men vi har noe aktiv pasientforskning som også må håndteres i pandemien. I en tid der en del har hatt karantene og hjemmekontor, har det vært hyggelig å ta på seg labfrakken innimellom og ta imot prøver.

– **Hvordan sjonglerer du rollene i hverdagen?**

– Her om dagen måtte jeg stå på labben samtidig som jeg hadde de andre forbundslederne i Unio på Teams-konferanse på iPaden. Det blir en veldig effektiv arbeidsflyt i det minste, men det er en tidsmessig krevende periode med alt som skal håndteres samtidig. Samtidig kunne jeg ikke slippe dette forskningsprosjektet og forskningsgruppen da jeg ble leder av Forskerforbundet. Vi hadde akkurat fått 20 millioner fra Helseregionene, og nå har vi fått 12 millioner til fra Forskningsrådet i år. Og så kom Unio stat-ledervervet på toppen, så jeg har egentlig tre jobber.

– **Du er kanskje ikke et godt forbilde for det arbeidslivet du jobber for som fagforeningsleder?**

– Jeg har ikke lyst til å være et forbilde for noen. Det er viktig å finne en god «work/life»-balanse, som de sier på engelsk, men det har jeg bare innsett at ikke er mulig for meg i denne perioden. Men dette har jeg valgt helt selv, og jeg ville valgt akkurat det samme igjen. Det er så store utfordringer som vi må løse, og det har jeg lyst til å bidra til. Som forsker ser jeg det som mitt samfunnsoppdrag.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

OVER 400 PERMITTERTE

430 ansatte ved 15 museer er permitterte, men ved Jærmuseet har noen ansatte fått komme tilbake til jobb.

MUSEUM Tre museer har nådd overskriftene med permitteringer. Kode museum i Bergen permitterte halvparten av de ansatte bare noen dager etter at regjeringen bestemte at alle museer måtte stenge. Norsk Folkemuseum har permittert 170 av rundt 200 ansatte, og Teknisk Museum har permittert 39 ansatte, til tross for at de har 25 millioner kroner i fri egenkapital.

Men disse museene er ikke de eneste. Forskerforum har kontaktet rundt 50 museer over hele landet, og 15 av dem har bekreftet at de har permittert rundt 430 ansatte til sammen. Selv om museene etter hvert kan få åpne igjen, frykter blant annet strategi- og kommunikasjonsdirektør Haakon Thuestad ved Kode museum at de store inntektene fra turister i sommerhalvåret forsvinner på grunn av reiserestriksjoner.

ULIKE TILNÆRMINGER

Norsk Folkemuseum og Kode museum har permittert i alle avdelinger. Ved mange andre museer er det ansatte i billettsalg og booking som har vært hardest rammet av permittering, deretter guider og formidlere. Ved Teknisk Museum har de ansatte reagert på at nær sagt alle i formidlingsavdelingen er permitterte, mens konservatorene og de andre i samlingsavdelingen er skjermet.

De 430 ansatte er også permittert i ulik grad, fra 40 prosent, som er nedre grense for å få dagpenger, til opp til 100 prosent permittert. For eksempel har Museumssenteret i Hordaland permittert seks ansatte, men de jobber i deltidsstillinger med utleie og som guider og utgjør til sammen bare ett årsverk. Ledelsen er sjelden rammet, men ved Verdensarvsenter for bergkunst i Alta har direktøren gitt seg selv 30 prosent lønnskutt for å være solidarisk med sine permitterte ansatte.

HOLDER AVSTAND

I kultursektoren er det vanlig å si at politikerne skal holde en armlengdes avstand, det vil si at de ikke skal blande seg inn i den daglige driften av museer og andre kulturinstitusjoner.

– Den enkelte kulturinstitusjon vet selv best hvordan de kan møte utfordringene de nå står i. Velger de å permittere, er det en beslutning jeg tar til etterretning og respekterer, svarte kulturminister Abid Raja da han fikk spørsmål om permitteringer i kultursektoren, og han opprettholdt dermed avstanden.

For Lisa Gay Bostwick, direktør i Midt-Troms museum, er anledningen til å permit-

tere ansatte med full lønn det eneste tiltaket for å hjelpe museer som mister billett- og prosjektinntekter. Hun forteller at hun er den eneste av de 14 ansatte som ikke er permittert, men at de er delt i to puljer og permittert i 20 dager hver.

– Slik merker de ingenting økonomisk, det er som 20 dager ekstra ferie, sier Bostwick.

DELVIS TILBAKE

Jærmuseet permitterte 55 ansatte fra 19. mars, og måtte si opp 20 deltidsansatte som ikke hadde tjent nok til å ha rett på dagpenger ved permittering. Men nå har flere av de permitterte fått komme delvis tilbake.

– Det er veldig kjekt! sier Gunhild

Hammeraas.

Hun jobber på Garborgsenteret, der de er fem faste ansatte og bare én er fortsatt helt permittert.

– Vi andre fire hadde vårt første Teams-møte i går, det var veldig kjekt å se hverandre og føle at vi er en del av et fellesskap, sier Hammeraas.

Helt tilbake på jobb er hun ikke, hun er fortsatt permittert i 40 prosent, har hjemmekontor og låser seg inne på badet for å snakke uforstyrret. Hjemmefra jobber hun blant annet med å kvalitetssikre oppføringene i museets register og i Digitalt Museum.

Direktør Målfrid Snørteland forklarer endringen med at noen av pedagogene har fått nye eksterne prosjekter, og at flere enn før jobber med samlingen. I tillegg håper de på å snart

kunne åpne utearealene for barnehager og skolegrupper.

FAGFORENINGENE GRIPER INN

Hammeraas, som er tillitsvalgt for Forskerforbundet, roser de andre fagforeningenes innsats.

– For noen av dem som får komme tilbake, har fagforeningen gjort en jobb. Jeg tror ikke at det hadde skjedd uten at fagforeningen deres sto på, sier hun.

♦ AV JULIA LOGE

Disse museene har permittert

- Bymuseet i Bergen
- Jærmuseet
- KODE Kunstmuseer og komponisthjem
- Museum Vest
- Museumssenteret i Hordaland
- Norsk Bergverksmuseum
- Norsk Teknisk museum
- Stiftelsen Norsk Folkemuseum
- Svalbard museum
- Verdensarvsenter for bergkunst – Alta museum IKS
- Vest-Agder-museet
- Henie Onstad Kunstsenter
- Hardanger og Voss museum
- Stiftelsen Sør-Troms museum
- Midt-Troms museum

Tillitsvalgt Gunhild Hammeraas er kulturviter og utstillingsleder ved Jærmuseet. Hun gleder seg over at noen av permitteringene er overstått.
Foto: Jærmuseet

VIL HA KRISEPAKKE

FFA, Abelia og NHO vil ha krisetiltak for instituttsektoren. Forskerforbundet er enig.

INSTITUTTSEKTOREN Norske forskningsinstitutter finansieres i stor grad gjennom samarbeidsprosjekter med næringslivet og offentlige virksomheter, og har lavere grunnfinansiering enn universiteter og høyskoler. Men når næringslivet og det offentlige reduserer sin aktivitet, begrenser dette instituttenes arbeid. Det har blant annet ført til at Fafo, Sintef og Norce har sendt ut permitteringsvarsler til ansatte.

– Koronaviruset betyr redusert forskningsaktivitet. Vi ser det allerede med en del permitteringer. Som i andre bransjer så er det fare for at permitteringen vil fortsette å øke, sier daglig leder i Forskningsinstituttene Fellesarena (FFA), Agnes Landstad.

FFA er en bransjeforening for forskningsinstitutter tilknyttet arbeidsgiverorganisasjonen Abelia, som er NHOs forening for kunnskaps- og teknologibedrifter. FFA, Abelia og NHO er nå bekymret for forskningsinstituttene kapasitet til å forske på omstilling mens koronaviruset herjer.

FORESLÅR ØKT GRUNNBEVILGNING

FFA har blant annet sendt innspill til Finansdepartementet med mål om å øke oppmerksomheten rundt forskningsinstituttene situasjon i revidert statsbudsjett, som legges fram 12. mai. Sammen med Abelia og NHO har de også utarbeidet et posisjonsnotat for å sikre instituttene gjennom koronakrisen.

– Det kritiske er svekket omstillings- og kunnskapskapasitet i samfunnet. Dette gjelder primært næringslivet, men også offentlig sektor. Vi var i full gang med omstillingsarbeidet da dette skjedde, med forskning på teknologi, digitalisering og klima og miljø. De prosessene må jo fortsette. Da er det synd å bygge ned kapasiteten, sier Landstad, som er redd for at den svekkede kapasiteten skal føre til lavere driv når samfunnet skal i gang igjen.

FFA, Abelia og NHO har foreslått følgende ekstraordinære økning i instituttene grunnfinansiering for 2020:

- Nærings- og fiskeridepartementet: teknisk-industrielle institutter: 500 millioner kroner, «blå» primærnæringsinstitutter: 50 millioner kroner
- Landbruk- og matdepartementet: «grønne» primærnæringsinstitutter: 75 millioner kroner
- Kunnskapsdepartementet: samfunnsvitenskapelige institutter: 50 millioner kroner
- Klima- og miljødepartementet: miljøforskningsinstitutter: 60 millioner kroner

MILLIARDPOTT

Mari Sundli Tveit er områdedirektør for politikk i NHO med ansvar for kompetanseutvikling,

forskning og innovasjon.

– Instituttsektoren har nå utfordringer med økonomien. Instituttene er i all hovedsak prosjektfinansierte og rammes således indirekte av fallende FoU-aktivitet hos prosjektpartnere. Vi har jobbet fram en fellesposisjon med FFA, der vi går inn for at grunnbevilgningen økes, også i lys av korona. Forskning, utdanning og innovasjon må holdes oppe gjennom krisen, det er fundamentalt for et bærekraftig og omsillingsdyktig framtidig næringsliv, sier hun.

I april lyste Nærings- og industridepartementet ut 1,5 milliarder kroner til forskning og utvikling som bedrifter kan søke på et halvt år før planen.

– Nå forskutterte man utlysningen av en milliardpott på innovasjon med den begrunnelsen, men vi har også behov for andre tiltak, sier Tveit.

STØTTE FRA FORSKERFORBUNDET

Også Forskerforbundet mener midlene til de uavhengige forskningsinstituttene bør økes.

– Forskningsinstituttene er avgjørende for

forskning på omstilling og innovasjon, og kan både gi bidrag til lokalt og regionalt næringsliv og til kommunal sektor. Det er klart at en statlig krisebevilgning er en mye bedre samfunnsinvestering enn at en stor andel av forskerne permitteres, sier leder i Forskerforbundet, Guro Elisabeth Lind.

Landstad, Tveit og Lind påpeker alle at norske forskningsinstitutter har lavere basisfinansiering enn tilsvarende institutter ellers i Europa.

– Ettersom bevilgningen er for lav til at potensialet for samfunnsnytt utnyttes godt nok, har vi flere ganger spilt inn til statsbudsjettet at man bør utarbeide en opptrappingsplan for å øke grunnbevilgningen til et nivå på linje med internasjonale forskningsinstitutter, som de konkurrerer med. Det øker mulighetene til langsiktig planlegging og gir bedre handlingsrom, også til å forske på temaer der det er lite betalingsvilje, sier Lind.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

FOTO: HEIDI WIDERØE

■ – Forsknings- og innovasjonsaktiviteten kan ikke legges på is slik at næringslivet får et dårligere utgangspunkt når dette er over, sier Agnes Landstad i FFA.

Vil utsette rektordebatt

Skal rektor være valgt eller ansatt? Koronakrisen forhindrer en ordentlig debatt med fysiske møter, mener Forskerforbundet ved UiT.

UNIVERSITETSDEMOKRATI Høsten 2016 bestemte UiT – Norges arktiske universitet seg for å fortsette med valgt rektor. Nå går Anne Husebekks andre åremål ut i 2021, og spørsmålet om valgt eller ansatt rektor skal opp igjen når universitetsstyret møtes i juni. Fagforeningene med Forskerforbundet i spissen frykter at stengte campuser vil hemme diskusjonen.

MISTER KAFFEPAUSENE

– Å beholde det som styresak i juni, under koronakrisen, kan hindre ansatte og studenter fra å delta i prosessen. Det er ikke mulig å ha allmøter og å engasjere folk slik du kan på campus, sier Hugues Verdure, lokallagsleder i Forskerforbundet.

I tillegg til den formelle høringsprosessen er kaffepauser og andre uformelle møteplasser viktige diskusjonsarenaer, mener han. UiT planlegger et digitalt allmøte i mai, før høringsfristen går ut, men Verdure sier at hans erfaring med digitale møter tilsier at færre stiller spørsmål og deltar i debatten, selv om kanskje flere har mulighet til å høre på møtet. Verdure frykter også at når mange studenter og ansatte legger en stor innsats i å gjennomføre digital undervisning hjemmefra, vil færre ha tid til å prioritere et allmøte.

FRYKTER TIDSNØD

– Både denne og den andre høringen hadde vært lettere å gjennomføre i en normal situasjon, svarer universitetsdirektør Jørgen Fosslund.

– Vi mener likevel det er forsvarlig, og vi trenger å få svar på hvilken prosess vi skal igangsette til høsten. Det er rektor, som styreleder, som til syvende og sist har tatt beslutningen om at korona ikke gjør at vi skal utsette prosessen.

Fosslund sier at en utsettelse til høsten kan gi dem tidsnød i valgprosessen eller ansettelsesprosessen, uten noen garanti om at campusene er tilbake i normal drift.

Flere andre universiteter skal ha tilsvarende prosesser før rektorperiodene går ut i 2021, men ved for eksempel NMBU skal ikke styret diskutere styringsform før i januar 2021.

♦ AV JULIA LOGE

EN TID FOR E-BØKER

Studenter og forskere får økt tilgang til e-bøker under koronakrisen. Nasjonalbiblioteket digitaliserer bøker i høyt tempo.

FOTO: ERIK NORRUD

■ – Det å ha tilgang til et bibliotek er kanskje det som utgjør forskjellen på om du er i stand til å studere eller levere mastergradsoppgaven eller ikke, sier Aslak Sira Myhre.

BIBLIOTEK – Nå er vi i den situasjonen at det fysiske bibliotektilbudet forsvinner. Alle norske folkebibliotek har stengt. Mellom ti og tjue millioner bøker står urørt i alle landets biblioteker, inkludert fire millioner bøker i vårt eget, sier nasjonalbibliotekar Aslak Sira Myhre til Forskerforum.

Nasjonalbiblioteket og regjeringen har satt i gang flere tiltak for å gi publikum et best mulig tilbud mens bibliotekene er stengt. I utgangspunktet har ikke Nasjonalbiblioteket rettighetene til materialet i samlingene sine, men som en del av en krisepakke har de fått gjennom en avtale med forfattere og forlag, slik at skoleelever, studenter og vitenskapelig ansatte får tilgang til hele Nasjonalbibliotekets pliktavleverte materiale i perioden krisen pågår. Det innebærer tilgang til norskspråklige bøker, aviser og tidsskrifter. Fremmedspråklige bøker er utenfor Nasjonalbibliotekets ansvarsområde.

HASTEAVTALE

– Forfattere og forlag har strukket seg langt for å få til en hasteavtale som gir stor tilgang til hele den pliktavleverte samlingen vår. Forskere, studenter og elever samt vanlige folk som søker om det, får tilgang til alle bøker gitt ut på norsk fram til 2015 hjemme på pc-en. Det er hele den norske bokverdenen, søkbar og lesbar – et referansebibliotek av en annen verden, sier Sira Myhre.

Vitenskapelig ansatte og studenter logger seg inn via Feide-systemet, som er knyttet opp til utdanningsinstitusjonen. Andre brukere må søke om tilgang via Nasjonalbibliotekets nettsider. For øyeblikket innebærer avtalen mellom Nasjonalbiblioteket, forfattere og forlag at 30 brukere kan benytte seg av det samme materialet om gangen.

DIGITALISERING «ON DEMAND»

Som en del av krisepakka har Kulturdepartementet i tillegg bevilget tjue millioner kroner til folkebibliotekene til innkjøp av e-bøker og fem millioner kroner til digital formidling.

– Samtidig vil alle bibliotekbrukere oppleve en voldsom økning i antallet tilgjengelige e-bøker. Tjue ekstra millioner til innkjøp innebærer over én million lån, sier Sira Myhre.

Utgiftene til det digitale undervisningstilbudet deles mellom Nasjonalbiblioteket og utdanningsdirektoratet. Nasjonalbiblioteket står for finansieringen av de nye e-bøkene gjennom en omdisponering av bibliotekstrategien, som er regjeringens satsing på biblioteker for perioden 2020–2023. Kulturdepartementet forlenger bibliotekstrategiperioden med ett år, slik at midlene for 2020 kan disponeres til krisepakken.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

– ALT BLE SNUDD PÅ HODET

Hvordan gjennomføre eksamener og studentopptak fra hjemmekontoret?
Administrativt ansatte kjemper for å holde universiteter og høyskoler i gang.

ADMINISTRASJON – Vi har jobbet helt omvendt av det vi vanligvis gjør, sier Jan Morten Øien.

Han er rådgiver ved internasjonalt kontor ved Universitetet i Stavanger (UiS).

– Fra en dag til den neste ble alt snudd på hodet. Fra å ha jobbet for at flest mulig studenter skal reise ut og for at flest mulig skal reise inn, så er vi plutselig i en situasjon der flest mulig av studentene i utlandet måtte komme hjem, og der de utenlandske studentene som var her, måtte klare å komme seg tilbake til hjemlandet, sier Øien.

Da koronaviruset førte til stengte arbeidsplasser i midten av mars, hadde kontoret allerede startet behandlingen av utvekslings-søknader for høsten 2020.

– Februar, mars og april er en topp hos oss. Vi hadde den ordinære toppen, og så fikk vi korona oppå dette. Men vi har jobbet, og jobber fremdeles, for at det skal gå som normalt, sier Øien.

HØYSESONG

Også ved NTNUs opptakskontor forbereder de seg på travle tider. Vanligvis ansetter de sommervikarer for å ta unna noe av arbeidsmengden i sommermånedene. Nå gjør hjemmekontor og smittevern hensyn det vanskelig med opplæring av nyansatte.

– Vi har en ekstra stor arbeidsbyrde foran oss. Perioden fra mai til august er særlig intens. Vi pleier ofte å ha ganske mange sommervikarer som hjelper oss med søknadene og dekker ferieavvikling. Hvis situasjonen med hjemmekontor fortsetter, blir det vanskelig med opplæring av nytilsatte, sier Ida Birgitte Ranes, som er leder for opptaksgruppen ved NTNU.

– Fristene er *tighte*, og vi har ikke så mye å gå på. Vi vet jo ikke hvilke bestemmelser som blir gjort for hjemmekontorsituasjonen etter 1. mai. Men planen er at vi skal gjennomføre som planlagt, både lokalt og nasjonalt, sier hun.

DIGITALE EKSAMENER

De studieadministrative avdelingene ved universiteter og høyskoler har også merket et ekstra trykk som følge av korona. I likhet med flere andre utdanningsinstitusjoner har NTNU besluttet å gjøre om vårens skoleeksamener til digitale hjemmeeksamener. Med det har det oppstått nye utfordringer.

– Vi har forsøkt å løse det viktigste først, men det fører jo til nye problemstillinger. Siden vi besluttet å gjøre om alt til hjemmeeksamen, så oppstod det nye utfordringer med utsatt eksamen og konteeksamen. Det kommer av at det er ulike regler for skoleeksamen og hjemmeeksamen, forklarer Linda Fredriksen, som er

FOTO: PRIVAT

■ – I første fase var utfordringen å få studentene til å se alvoret i situasjonen. De satt kanskje i Australia eller Hawaii og fulgte ikke så nøye med på norsk presse, sier Jan Morten Øien ved internasjonalt kontor, UiS.

FOTO: PRIVAT

■ – Vi får se innsiden av mange kjøkken. Og mange hyllemeter med bøker, det er et godt tegn, sier senioringeniør Terje Kvernes ved UiO.

seksjonssjef ved studieseksjonen ved NTNUs Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap.

– I tillegg skal studentene ha mulighet til å sjekke med faglærer under eksamen, det vi kaller trøsterunde. Det er ikke så lett å få til når 500 studenter har eksamen på hver sin hybel, sier Fredriksen.

– Nå har det også begynt å komme spørsmål fra studenter som har lite ideelle forhold for hjemmeeksamen. Det er ikke alle studenter

som sitter på bredbåndshybler, for å si det sånn. Instituttene får spørsmål om å hjelpe til med å finne lokaler som er egnet, men jeg er litt spent på hvordan vi skal få på plass smittevern for eksempel, sier hun.

FRA TAVLE OG KRITT

Terje Kvernes kan si en del om koronavirusets IT-implikasjoner. Han er senioringeniør ved Matematisk institutt ved Universitetet i Oslo (UiO) og jobber vanligvis med lokal IT-støtte. Kort tid etter at UiO stengte campus, ble han med i en ekstraordinær gruppe som skulle få på plass alternative løsninger for gjennomføring av disputaser. Nå går arbeidsdagene med på å strømlinjeforme videokonferanser og fjernundervisning.

– Det er en del jobb med å tilrettelegge slik at folk opplever at tjenestene er brukervennlige, og med å ivareta sikkerheten og hindre at tjenestene blir misbrukt, sier han og fortsetter:

– Den største utfordringen var å få til god kommunikasjon, med undervisere spesielt. Det tekniske var ikke så vanskelig. Da er det ofte å legge penger på bordet, så får du det. Men for folk som pleier å jobbe med tavle og kritt, så har det vært en overgang, for å si det sånn. Men de aller fleste var tilpasningsdyktige og sa «ja vel, da gjør vi det beste ut av det», sier Kvernes.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

Ukritisk vekt på innovasjon

INNOVASJON Verdiskaping og innovasjon er meir vektlagde i forskingspolitikken enn nokon gong. I førre utgåve av Forskerforum hevda direktørane i Forskingsrådet og Innovasjon Noreg at utforminga av EUs neste ramme-program Horisont Europa, som mellom anna omfattar eit eige innovasjonsråd, synleggjer ambisjonen om å skape teknologi og bedrifter i Europa. Mange tok det som eit teikn at den nye kommissæren for innovasjon og forskning, Mariya Gabriel, i første omgang ikkje hadde ordet «forskning» i tittelen sin. Det kom først inn etter protestar.

Utviklinga forsterkar trenden frå Horisont 2020 då innovasjon og konkurransekraft for første gong vart inkludert i rammeprogrammet for forskning. Dei same signala gjer seg gjeldande i norske forskingspolitiske dokument.

– DET ER NYTTEN SOM TEL

– Eg tykkjer dette er radikalt, og noko vi snakkar mykje om i fagmiljøa eg vankar i, som antropologi, historie og arkeologi, seier professor i antropologi ved Universitetet i Bergen (UiB), Knut Rio.

Saman med kollegaene Nils Anfinset og Knut Andreas Bergsvik skreiv han for litt sidan ein kronikk der dei uttrykte uro for utviklinga, basert på ein gjennomgang av den nye strategien til Forskingsrådet.

– Det er vanskeleg for forskarane i miljøa våre å sjå korleis dei kan få gehør for forskninga si i dette systemet. I den nye strategien blir det veldig tydeleg at det som er vektlagt, er nyttevitskap som Noreg kan tene pengar på, saman med vitskap for offentleg styring. Då får mange forskarar ein ny kvardag. Til no har signala vore at dersom du publiserer i renommerte tidsskrift, driv du med god forskning. Men no ser det ut til å vere nytten som tel.

Der det brukte å vere institusjonane og forskingsmiljøa sjølve som sette premissane for kva som er god forskning, ser det no ut til at Forskingsrådet og Kunnskapsdepartementet har teke over definisjonsmakta, meiner Rio.

– Og den dreiainga har skjedd heilt utan prinsipiell debatt. Eg vil meine at Forskingsrådet med denne strategien har fjerna seg heilt frå grunnforskning. Det er veldig rart å ha eit forskingsråd

som ikkje støttar grunnforskning, men berre det som brukte å bli kalla randsoneverksemd.

VIL SIKRE GRUNNFORSKING

Prorektor ved UiB, Margareth Hagen, seier det ikkje er tvil om at utviklinga er driven av EU.

– Sterkare fokus på innovasjon og kapitalisering på forskingsinvesteringar har vore ein trend i EU lenge og er nok kome for å bli. Innovasjon er sjølvsagt bra, men forskning og innovasjon er ulike greiner og treng ulike insentivmodellar. For universiteta er den frie, forskardrivne forskinga vårt viktigaste samfunnsoppdrag, saman med undervising. Satsing på innovasjon må ikkje vere til kostnad for den frie grunnforskninga, seier Hagen.

Difor er det viktig å følgje med på både Forskingsrådet og EU framover, meiner ho. Det er noko av bakgrunnen for at UiB tok initiativ til kampanjen «Friends of the ERC», eit internasjonalt opprop for å skjerme det europeiske forskingsrådet ERC mot budsjettkutt. Brexit og koronapandemien er to faktorar som medverkar til uvisse kring EUs neste langtidsbudsjett, med konsekvensane det får for Horisont Europa og ERC.

– Samstundes har også vi på UiB forsterka innovasjonssatsinga vår, i tråd med at oppdraget vårt er utvida til å omfatte innovasjon. I den samanhengen er det veldig viktig at innovasjonsomgrepet etter kvart er blitt utvida frå å handle om produsere dingsar, til også å gjelde slikt som tenesteinnovasjon. Å utvide tolkinga av innovasjonsomgrepet er noko vi ved universiteta har arbeidd med i mange år, slik at vi kan bli i stand til å jobbe med innovasjon innanfor alle fagområde, og slik at forskarane ikkje skal kjenne seg heilt framandgjorde i møte med innovasjonsretorikken, seier Hagen.

NYTT SYN PÅ INNOVASJON

At innovasjon har fått ei breiare tyding stadfestar Dagfinn D. Dybvig ved NTNU. Han er innovasjonsleiar ved Det humanistiske fakultet og har til oppgåve å utløyse meir av innovasjonspotensialet frå forskinga ved fakultetet.

– Mottoet til NTNU er jo «Kunnskap for ei betre verd», og NTNU har også slutta seg til FN's berekraftsmål. Mi forståing er at innovasjonssatsinga er eit ledd i denne overordna

strategien, seier han.

Der tenkinga om innovasjon tidlegare handla om å kople forskarar til teknologioverføringskontora ved universiteta for å generere patent og lisensar, så handlar det no også om å arbeide saman med andre aktørar om å løyse overordna samfunnsproblem, meiner Dybvig.

– Innovasjonssatsinga ved NTNU ser eg som eit uttrykk for norsk forskingspolitikk, som igjen er ei avspegling av at EU fokuserer stadig meir på innovasjon. Humaniora og samfunnsvitskap har ikkje kjent seg spesielt heime i det gamle innovasjonsomgrepet. Det er grunnen til at vi no prøver å lage eit nytt innovasjonsøkosystem som inkluderer tenesteinnovasjon og innovasjon i offentleg sektor. Eg vil seie at merksemda på samfunnsproblem, kultur og miljø no er gjennomgripande i innovasjonsdebatten.

– I den nye strategien blir det veldig tydeleg at det som er vektlagt, er nyttevitskap som Noreg kan tene pengar på, saman med vitskap for offentleg styring, seier Knut Rio.
Foto: UiB

– Forsking og utdanning er hovudoppdraget vårt, og det skal det halde fram med å vere, seier Margareth Hagen.
Foto: Julia Loge

– Målet mitt som innovasjonsleiar er å auke innovasjon, forstått som praktisk løysing av samfunnsproblem, seier Dagfinn Dybvig.
Foto: NTNU

■ «Vandrere» er eit dataspel utvikla ved NTNU for å fremje integrering og kulturutveksling, og er eit døme på innovasjon retta mot å løyse samfunnsutfordringar.

Noreg tek etter EU og set sterkare trykk på innovasjon i forskingspolitikken. Det er radikalt at forskarar først og fremst skal støtte næringsutvikling, meiner UiB-forskar.

IKKJE BRA FOR KARRIEREN

Innovasjonsleiar-programmet er nytt, og mykje av tida til Dybvig har gått til å gjere funksjonen kjend i fagmiljøa, særleg i dei miljøa med aktivitetar som tilseier at dei allereie er opptekne av innovasjon.

– Det stemmer ikkje at humanioraforskarar ikkje er interesserte i innovasjon, men dei som er det, har ikkje hatt noko system som støttar dei. Når forståinga av innovasjon no har endra seg sterkt dei siste få åra, så tenkjer eg at NTNU har vore ute i rett tid med å lage system som kan fange opp dette stemningsskiftet.

Det har til dømes gjort det mogleg for språk-, kultur- og pedagogikkmiljøa å samarbeide om eit dataspel til bruk i integrering av unge flyktningar og asylsøkarar. I samarbeid med Dybvig har fagmiljøa fått pengar til å gjere spelet klart for marknaden, med von om at det på sikt kan

bli til hjelp mot integrasjonsutfordringar i Europa.

Derimot har forskarar altfor lite å tene på å drive med innovasjonsarbeid, meiner han.

– Det er ikkje meritterande, det har vi innovasjonsleiarar ofte peikt på. Samstundes vil forskarar gjerne ut i samfunnet med forskinga si, så eg ser overraskande mykje motivasjon trass i manglande merittering. Det at det finst finansieringsordningar, blir teke godt imot. Eg ser også at dei som er interesserte i innovasjon, ofte er folk som er lågt meritterte i forskningssystemet.

BEREKRAFT SOM SKALKESKJUL

Forskingsrådets direktør John-Arne Røttingen har i fleire intervju sagt at det må vere rom i systemet for folk med ulike motivasjonar, frå grunnleggjande ny kunnskap til samfunnsnytte.

– Enkeltforskarar står fritt til å orientere seg

mot grunnforskning eller innovasjon som dei vil, men som institusjon kan ikkje vi oversjå det at både EU og Forskingsrådet blir vridd i retning av innovasjon. Innovasjon gjev oss opne dører mot samfunnet, og det er bra. Men ein må passe på at det ikkje riv bort grunnlaget for den frie grunnforskninga og utdanninga, som er hovudoppgjaget vårt, seier Margareth Hagen.

Knut Rio er samd i at samfunnsutfordringar og berekraft har fått ein stor plass i ordskiftet kring innovasjon, også i Forskingsrådets nye strategi. Samstundes fryktar han at dette meir er eit uttrykk for dobbeltkommunikasjon i forskings- og innovasjonspolitikken.

– Berekraftsmåla er strålende, men eg meiner at dei blir brukt som eit skalkeskjul for ein strategi som først og fremst skal støtte norsk næringsutvikling, seier han.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

POLITIHØGSKOLEN

MISTER 90 ÅRSVERK

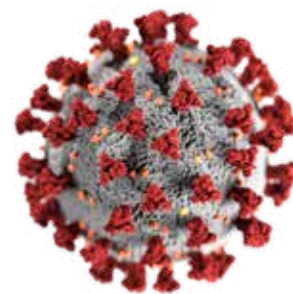
Antallet studieplasser ved Politihøgskolen i Oslo skal kuttes fra 550 til 400 fra 2019 til 2022. Det innebærer at også antallet årsverk blir redusert. Bachelorutdanningen i Oslo er i dag 77,6 årsverk, men er planlagt kuttet ned til 39 årsverk, skriver Khrono. 8 administrative årsverk i Oslo skal også kuttes. Til sammen utgjør dette 46,6 årsverk. I tillegg skal 40 årsverk overføres til Polititets fellestjenester, slik at høyskolen, som i dag har rundt 440 årsverk totalt, sitter igjen med rundt 350 årsverk.

HJEMMEUNDERVISNING

Studentene er dårlig utstyrt

■ I en undersøkelse blant just-studenter ved Universitetet i Oslo (UiO) svarte 38 prosent at de har for dårlig nettforbindelse til digital undervisning, og 38 prosent mente arbeidsplassen hjemme ikke er god nok. Totalt svarte flertallet at deres overordnede studiesituasjon er dårlig (nesten 50 prosent) eller veldig dårlig (13 prosent), men samtidig svarte 60 prosent at de har likt eller bedre læringsutbytte som ved ordinær undervisning, og flertallet er også fornøyd med informasjonsflyten. Centre for Experiential Legal Learning ved UiO står bak rapporten.

MUSEUM

Samler korona-fortellinger

■ «Det var helt science fiction.» Slik beskriver en ansatt ved Universitetet i Oslo tidspunktet da ledelsen ba de ansatte pakke sakene og dra hjem, ifølge ett av over 800 koronaminner som er lagt inn i Norsk Folkemuseums digitale samling. Det er ett av flere museer som henvender seg til publikum og ber om dokumentasjon på hvordan pandemien påvirker hverdagslivet. Teknisk Museum håper på å få med stemmer som ellers går under radaren, mens Vest-Agder-museet ber barn sende inn videosnutter under emnet #innstengt.

MUSEUM

Rotevatn blir direktør

■ Audhild Gregoriusdatter Rotevatn er ansatt som administrerende direktør i regionmuseet Musea på Sunnmøre og tiltrer så snart som mulig, skriver museet på sine nettsider. – Jeg er svært glad og ydmyk for den tiliten styret og de ansatte har vist meg når jeg nå har takket ja til å bli administrerende direktør, sier Rotevatn. Regionmuseet har 13 museer i ulike kommuner, 40 ansatte og hovedkontor i Ålesund. Høsten 2019 ble Rotevatn omplassert fra stillingen som mediedekan på Høgskolen i Volda på grunn av en arbeidsmiljøsak.

SØKERTALL

Rekordsøkning til studier

■ I år har over 150 000 personer søkt studieplass via Samordna opptak. Det er rundt 12 000 flere enn i 2019. Økonomi, mediefag, historie og samfunnsfag kan glede seg over mer enn 20 prosent vekst i førstevalgssøkere. Sykepleie vokser litt, mens færre søker seg til lærerutdanningene. Årsstudiet i kriminologi ved Universitetet i Oslo er landets mest populære valg med 46,7 førstevalgssøkere per planlagte studieplass. Tre psykologi-utdanninger er også inne på topp ti, målt i antall førstevalg per studieplass.

FOTO: HOPE HOUSE PRESS/US SPLASH

STUDENTPOLITIKK

Ny NSO-leder

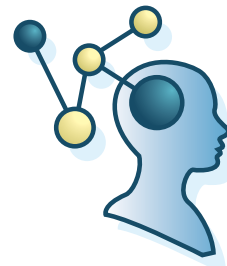
■ 23 år gamle Andreas Trohjell, som er student ved Universitetet i Bergen, har som mål at norske studenter skal ha gode rettigheter i en vanskelig tid. Han skal lede det nye arbeidsutvalget i Norsk studentorganisasjon (NSO) som tiltrer 1. juli. Nestleder er Felipe F. Garcia (24) fra Bergen, som har studert ved NTNU i Trondheim. NSO er studentenes nasjonale interesseorganisasjon. De velger ny ledelse hver vår. Ved det digitale landsmøtet i år gikk valgkomiteens innstilling gjennom uten endringer.

HELSEFAG

Kvinnehelse lite omtalt

■ Kjønnsperspektiver og kvinnehelse er ikke systematisk integrert i helseprofesjonsutdanningene i Norge. Det viser en ny rapport fra Kilden kjønnsforskning. De har kartlagt hvordan kjønnsperspektiver og kvinnehelse behandles i utdanningene i medisin, sykepleie, psykologi, vernepleie og fysioterapi. I den felles rammeplanen er kjønn kun nevnt under likestilling, og i pensumlitteraturen handler kvinnehelse mest om reproduktiv helse og mindre om kjønnsforskjeller i andre sykdommer, som hjerte- og karsykdommer.

SPRÅK

Database for norsk fagspråk

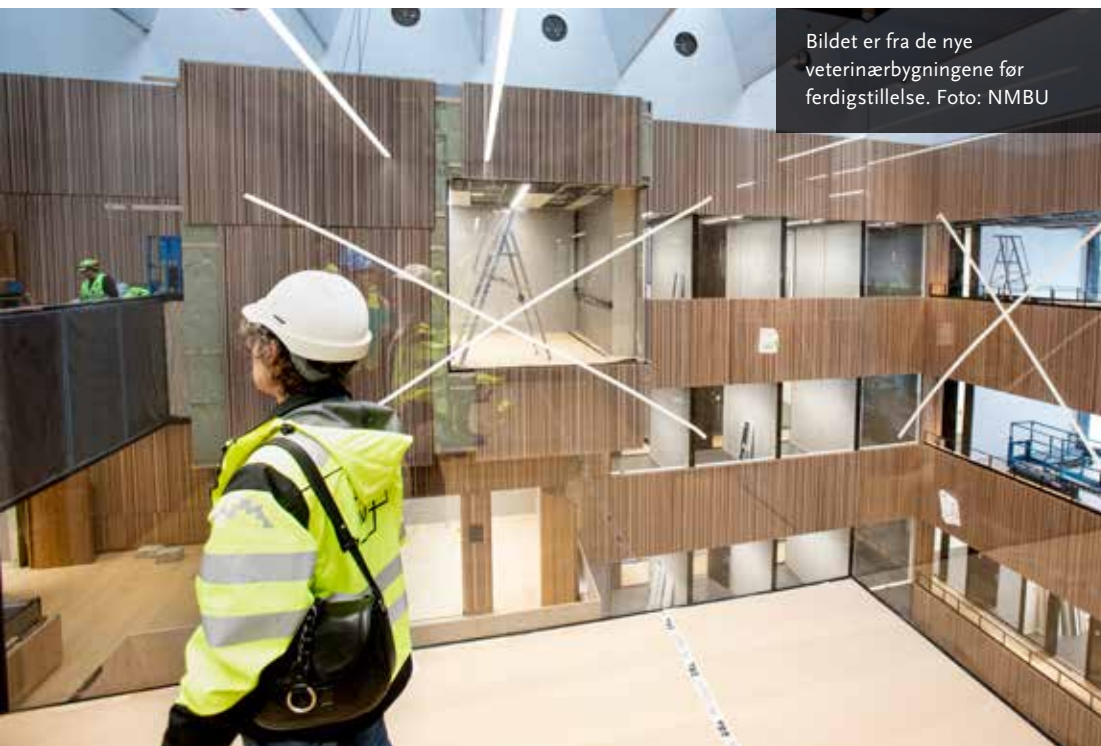
■ I dag må studenter, forskere og alle andre lete etter de norske faguttrykkene i et villnis av fagordlister, termlister, termdbaser, fagordbøker, leksikon og andre kilder, eller velge å bruke de engelske. En konsekvens er at studenter ikke lenger kan de norske faguttrykkene. Universitetet i Bergen, Handelshøyskolen og Språkrådet har utviklet Termportal, som skal samle faguttrykk på tvers av fag. På sikt håper de at databasen skal dekke alle fagområder i universitets- og høyskolesektoren.

STUDIESTEDER

Oslomet krymper i Oslo

■ Oslomet-styret vedtok 12. mars å avvikle dagens studiested på Kjeller og etablere en ny fullverdig campus på Romerike. Det betyr at arealene i Oslo må reduseres betydelig, og tilsvarende deler av universitetet må flytte til den nye campusen, skriver Khrono. Styret har bedt om alternativer til hvor et nytt campus kan ligge, og ifølge Khrono er både Lillestrøm og Lørenskog aktuelle kommuner.

Bildet er fra de nye veterinærbygningene før ferdigstilling. Foto: NMBU

NMBU

NY UTSETTELSE FOR NYBYGG

Nybygget til Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås blir ytterligere forsinket på grunn av koronakrisen. Ifølge Statsbygg er det leveranser som ikke kommer til avtalt tid, og færre arbeidere i byggearbeidet. Ferdigstillingen er allerede utsatt flere ganger, og nå kommer ikke studentene til å kunne ta bygget i bruk før tidligst i januar 2021. Rektor Sjur Baardsen sier til Bondebladet at han forventer at kostandene universitetet får på grunn av forsinkelsen, blir kompensert.

Forsker fra kjøkkenvinduet

Når samfunnet forandrer seg, følger forskerne etter.
Om så fra kjøkkenet hjemme.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

– Mens vi måtte legge noen undersøkelser på is, var vi samtidig i en god posisjon til å studere det som skjedde.

TRINE SYVERTSEN, PROFESSOR VED UIO

Koronakrisen ble raskt faglig interessant for medieviter Trine Syvertsen:
– Den griper rett inn i problemstillingene vi jobber med til daglig.
Foto: Erik Norrud

Koronakrisen ble nærmest et laboratorium over natta, sier professor Trine Syvertsen.

Hjemme fra bakgårdshuset sitt på St. Hanshaugen i Oslo leder hun forskningsprosjektet Invaderende medier, ambivalente brukere og digital detox (Digitox), om hvordan folk forholder seg til de negative sidene ved høyt forbruk av digitale medier og verktøy.

– Den uka da alt stengte, hadde jeg helgen før vært på en turistforeningshytte som lå utenfor nettdækning, og gjort feltarbeid. En av casene handlet om hyttekultur og påske, som krasjer med idealet om å være online. Og helgen etter skulle vi på en folkehøyskole som skulle ha et avkoblingsforsøk i en uke. Vi måtte bare legge alt til side, sier Syvertsen.

Da koronakrisen traff Norge, ble arbeidslivet for hundretusenvise snudd på hodet. For landets forskningsmiljøer har krisen rammet mange pågående og kommende prosjekter som har blitt kansellert eller satt på vent. Feltarbeid har stanset opp, laboratorier har måttet stenge. Men det tok heller ikke lang tid før nye prosjekter oppsto, eller før pågående prosjekter ble endret til å ta inn over seg den nye virkeligheten. Syvertsens Digitox-prosjekt var blant dem. Da alt stengte 12. mars og folk ble beordret til hjemmekontor og tømte butikkene for doruller på vei hjem, opplevde hun det som en dramatisk situasjon. Men en av de første tankene hennes var også «hvordan skal vi reorientere oss nå?»

– Vi hadde masterstudenter, forskere og en stipendiat i gang i prosjektet. Vi hadde planlagt flere feltarbeid og caser som ble kansellert over natta, og som gjorde at vi på kort sikt måtte snu oss rundt. Samtidig var situasjonen ekstremt interessant for oss, for den griper jo rett inn i problemstillingene vi jobber med til daglig. Mediebruken ble veldig intens, og vi måtte alle gå over på digitale plattformer i et helt annet omfang enn vanlig. Mens vi måtte legge noen undersøkelser på is, var vi samtidig i en god posisjon til å studere det som skjedde, fordi vi allerede var klare, forteller hun.

I løpet av en tettpakket uke fikk Syvertsen og samarbeidspartner Brita Ytre-Arne ved Universitetet i Bergen laget en undersøkelse

om koronasituasjonen. Den fikk raskt over 500 respondenter.

Skremmende aktuelt

Men hvor lett er det å snu seg i en så akutt situasjon? Forskningsprosjekter planlegges gjerne i mange måneder. Spørsmål prøves ut, samarbeidspartnere hentes inn, finansiering må på plass. Forskningsrådet var raskt på banen med en hasteutlysning på 30 millioner kroner til forskningsprosjekter som hadde korona som tema, men svarfristen var rekordkort. En av søkerne som kastet seg rundt, var Øyvind Ihlen og hans forskningsgruppe med temaet «Retorikk om pandemi: Risikokommunikasjon i et endret medielandskap». Prosjektet ser på risiko for pandemi og hvordan offentlige myndigheter kommuniserer og oppnår tillit, hvordan mediene dekker det og befolkningen forholder seg til kommunikasjonen.

– Rett før jul satt vi i et prosjektmøte og klødde oss litt på haka og lurte på hvilken epidemi og empiri vi skulle fokusere på. Og så tok virkeligheten valget for oss.

Prosjektgruppen rigger nå fokusgruppeundersøkelser om korona og har endret metode på ett av delprosjektene til å inkludere deltakende observasjon hos kommunikasjonsavdelingen til Folkehelseinstituttet og Helse- og helsedirektoratet.

Ihlen mener tempoet de siste ukene skaper noen utfordringer.

– Vi blir oversvømt av empiri. Mediedekningen er enorm. Så vi må gjøre noen grep for ikke å drukne i analysemateriale. Vi skulle sanke materiale fra sosiale medier også. Der må vi gjøre noen tøffere utvalg enn vi så for oss. Et annet problem er at de vi gjerne skulle snakke med, er så travle at vi ikke ønsker å forstyrre dem akkurat nå. Det tar lengre tid å få svar på e-posthenvendelser, og det er fullt forståelig, så vi prøver å balansere dette og ikke være for påtrengende.

Blod, svette og tårer

En annen utfordring var tiden det tok å skrive søknad til Forskningsrådet. Forskningsmiljøene ble først invitert til å sende inn idéskisser, men det ble ikke foretatt noen siling. Alle gikk

videre.

– Det burde vært en reell prekvalifiseringsrunde. Nå er det mange som har sittet og filt på søknader om prosjekter som aldri kommer til å bli noe av. Det går med store ressurser – tid, penger og arbeid – som er bortkastet hvis ideen ikke er god nok, sier Ihlen.

Han mener at det også i normale tilfeller burde vært runder med prekvalifisering. Han forklarer at det har en ganske stor kostnad å få tak i folk som kan sitte i prosjektrådet, få på plass avtaler med samarbeidspartnere og få tilgang til data.

– Nå svir vi av masse relasjonskapital. Det koster blod, svette og tårer å få på plass et sånt prosjekt, og så kan vi risikere at det ikke blir noe av fordi ideen ikke finner nåde hos fagfellene, sier Ihlen.

Ihlen får støtte av førsteamanuensis Katerini Storeng ved Senter for utvikling og miljø ved UiO. Storeng leder forskningsgruppen «Makt og politikk i global helse», som også har søkt på Forskningsrådets hasteutlysning til koronaforskning. Hun gir Forskningsrådet honnør for at de var raskt ute med forskningsmidler, men beskriver prosessen som heseblesende.

– Vi var allerede i gang med å utarbeide en prosjektsøknad til Forskningsrådets ordinære frist i mai. Da koronakrisen inntraff og hasteut-

lysningen kom, måtte vi bare kaste oss rundt. Vi måtte jobbe hele tiden hjemmefra under et ekstremt tidspress.

Jobber syv dager i uken

Ikke bare var det svært korte frister. Utlysningen ble også endret underveis.

– Vi fikk plutselig beskjed fra Forskningsrådet om at de hadde fått inn 20 millioner ekstra fra bistandsbudsjettet, og at søknadene derfor kunne fokusere på lavinntektsland også. Det hadde vært nyttig for oss å vite da vi skrev skissen, siden mye av vår forskningsaktivitet er i lav- og mellominntektsland. Det belyser bare hvor raskt dette endret seg.

Hvis Storeng skal gi ett råd til Forskningsrådet, er det å forenkle søknadsprosessen i en slik hastesituasjon.

– Det hadde vært fint å ha litt andre krav til denne hastesøknaden enn til en vanlig søknad. Vi måtte først skrive en skisse som vi ikke fikk noen tilbakemelding på ut over at den var relevant i henhold til utlysningen. Siden mange av de 120 skissene som ble sendt inn hadde liknende fokus, oppfordret Forskningsrådet til samarbeid, men listen over mulige samarbeidspartnere kom først en drøy uke før fristen. Det synes jeg var veldig klønete, for vi brukte en god del av den veldig korte tiden på å prøve

å slå oss sammen med andre. Jeg er skeptisk til forventningen om at man kan oppnå et godt samarbeid på så kort tid, midt i en krise når ingen er på kontoret, samtidig som vi måtte levere en full søknad som vi vanligvis ville brukt flere måneder på, sier Storeng.

Mens vi prater, er det plutselig noen elever i hjemmeskolen som trenger assistanse, så vi må ta en pause.

– Jeg ringer deg opp igjen.

Kaotiske dager

I mellomtiden hører vi med en som er godt kjent med tidspress: Rebecca Cox, som leder Influensasenteret ved Universitetet i Bergen og Haukeland universitetssykehus. Hun har vært gjennom dette en gang før da svineinfluensaen truet i 2009. Siden koronapandemien traff Norge i år, har hun ikke hatt én eneste fridag, både fordi hun har satt i gang en ny koronastudie og har sendt inn søknad til Forskningsrådets hasteutlysning. Når vi prater, må hun prøve å få i seg litt lunsj, for hun har ikke tid til å gjøre bare én ting om gangen.

– Vi har kastet oss rundt. Det må jeg si. Fra 6. mars begynte vi å samle inn blodprøver fra over 600 helsearbeidere fra før pandemien slo til, og så skal vi ta oppfølgingsprøver for å se om de er mer eksponert enn andre sammenliknet med

– Nå har vi jobbet det remmer og tøy kan holde i en kort tidsperiode, og så får vi godta at det var det vi klarte, sier Øyvind Ihlen. Foto: Erik Norrud

– Det er veldig givende, og det er mange utfordringer hele veien, sier professor Rebecca Cox om arbeidet ved Influenzasenteret i Bergen. Foto: Paul S. Amundsen

– Da koronakrisen inntraff og hasteutlysningen kom, måtte vi bare kaste oss rundt. Det har vært veldig stressende, må jeg innrømme, forteller Katerini Storeng. Foto: Erik Norrud

– Vi trenger avstand og ro for å se grundig på materialet vi samler inn nå, men jeg syns det er bra at forskningen kan snu seg rundt og gjøre ting kjapt, sier Trine Syvertsen. Foto: Erik Norrud

– Det er klart det har en pris på hjemmebane når det er så stort tidspress.

ØYVIND IHLEN, PROFESSOR VED UiO

blodprøver fra folk i den vanlige befolkningen. På den andre delstudien ringer vi rundt til pasienter som har bekreftet covid-19-infeksjon og inviterer dem til å være med i en studie hvor vi skal se på hvordan immunsystemet håndterer virusinfeksjonen, forteller Cox.

Enn så lenge har de løst finansieringen med akuttmidler fra Helse Vest, men nå håper de på uttelling fra Forskningsrådet også. Selv om hun mest av alt er imponert over hvor positive folk har vært i den krevende situasjonen, peker hun på flere utfordringer når alt skal gå i rekordfart.

– Særlig tempoet er veldig høyt for mange nå. Da er det særlig viktig at folk føler at de er med og blir lyttet til. Vi må gi god informasjon til så mange som mulig.

Nå må mange beslutninger tas raskt, på mangelfullt kunnskapsgrunnlag.

– Vi visste at vi ville samle inn en del prøver, men vi måtte spisse det. Hva klarer vi å svare på nå? Hva klarer vi som ikke andre kan? Kan vi i Norge gjøre noe som andre land ikke kan?

Ba om nåde

I slike akutte situasjoner blir også de helt hverdagslige utfordringene forsterket, forteller hun. Mens vi prater, kommer en av studiesykepleierne inn til Cox. De skal ha et møte, og Cox har knapt rukket å spise opp lunsjen mens hun i høyt tempo har fortalt om arbeidshverdagen.

– Ja, bare det å få i seg nok mat er en utfordring, ler hun. – Og så er det vanskelig å få ting til å gå opp siden vi har barn. Nå er min datter hjemme alene. Min kollega her har to barn. Den kanskje største utfordringen for oss er det personlige. Det har ikke vært mye middagslaging den siste tiden, for å si det sånn.

Den opplevelsen er det flere som deler.

– Det er klart det har en pris på hjemmebane, sier Øyvind Ihlen.

Han måtte be sin kone om nåde for å rekke å sende inn søknaden til Forskningsrådet.

– Hun har jo også en jobb hun skal gjøre, og vi har barn som har hjemmeskole, så det faller jo mer på partene i en sånn situasjon.

Samtidig understreker både han og de andre at det er et privilegium å få jobbe med noe som er brennaktuelt. Da vi får Katerini Storeng tilbake på tråden, forteller hun at hun opplever tidspresset også som en katalysator for noe positivt.

– Det utløser kreativitet og energi, og det er morsomt og meningsfullt å forske på en samfunnsutfordring som alle er opptatt av.

Storeng blir avbrutt igjen. En iPad er forlagt. «Pappa er ute, du kan gå ut og leke med ham!» hører vi i bakgrunnen. Litt diskusjon og noen raske beslutninger senere:

– Beklager, jeg må nesten gå. Det er litt mye her nå. ■

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Beklager koronastress

Forskningslederne Katerini Storeng og Øyvind Ihlen ved Universitetet i Oslo forteller i dette nummeret om stort tidspress i forbindelse med Forskningsrådets hasteutlysning av forskningsmidler til koronaforskning.

Områdedirektør Kristin Danielsen i Forskningsrådet forteller at NFR gjør sitt ytterste for å være «veldig fleksible» i en krevende tid, og hun ser at hasteutlysningen som har blitt gjennomført på rekordtid, har vært utfordrende for forskningsmiljøene.

– Vi må beklage overfor forskningsmiljøene at det ble veldig stres-

sende for dem. På den andre siden er vi i en situasjon der smitte sprer seg og folk dør. Da vil man bidra med noe nyttig raskt. Det går ut over noen, og denne gangen var det forskningsmiljøene som ble i overkant utfordret. Men forhåpentligvis kommer det god forskning ut av dette som vil hjelpe verden.

Hun vil også understreke at det er positive aspekter ved at Forskningsrådet gjennomfører en utlysning på kortere tid enn normalt.

– Vi er jo blitt kritisert for å bruke veldig lang tid på å evaluere søknader, men her gjør vi det altså på to måneder fra søknadsfrist til beslutning.

FOTO: JONAS BENDIKSEN

– Vi må beklage overfor forskningsmiljøene at det ble veldig stressende for dem, sier Kristin Danielsen i Forskningsrådet.

Press på etikk

Både Norsk senter for forskningsdata (NSD), som leverer personvern-tjenester til norske forskningsmiljøer, og De nasjonale forskningsetiske komiteene melder om mange henvendelser fra forskere om dagen. NSD har derfor laget en guide med tips om personvernens syn man må ta ved bruk av digitale plattformer for innhenting og deling av data, for eksempel når man skal intervjuere deltakere i studier. (Se www.nsd.no.)

Direktør Helene Ingierd i De nasjonale forskningsetiske komiteene forteller at komiteene som vurderer og gir tillatelse til å gjennomføre forskningsprosjekter, nå hastebehandler alle covid-19-søknader. Hun mener det er helt avgjørende for tilliten til forskningen at forskningsetikken overholdes like strengt som i en normalsituasjon.

– Jeg observerer at det av enkelte fremstilles som at vi nå er i en unntakstilstand der vi må sette forskningsetiske regler til side. Det er i så fall veldig uheldig. Det er et stort krav til kunnskap nå, og da

er det enda større grunn til å følge de forskningsetiske standardene. Det er de som sikrer at forskningen er til å stole på, sier Ingierd.

Hun mener forskningsetiske normene kommer under press fordi det er en voldsom vilje til å bidra med forskning og kunnskap.

– Alt som samles inn nå som ikke er forskning, men som kan brukes til det i fremtiden, kan bli utfordrende hvis man ikke tenker på å innhente samtykke allerede nå. Ellers må man hente inn samtykke fra hver og en i fremtiden. Sånne ting kan bli utfordrende på sikt, sier hun.

FOTO: TROND ISAKSEN/ETIKKOM

– Det er et stort krav til kunnskap nå, og da er det enda større grunn til å følge de forskningsetiske standardene, sier Helene Ingierd i De nasjonale forskningsetiske komiteene.

STORBRITANNIA

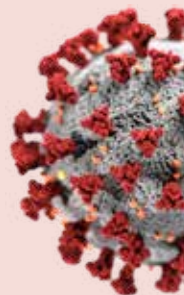
NI AV TI MISLIKER LEDELSEN

Nesten 90 prosent av vitenskapelige ansatte gir ledelsen dårlig skussmål. Det kommer frem i en studie med 5888 respondenter ved 78 britiske universiteter i 2017, skriver Nature. Ifølge Mark Erickson og medforfatterne ved University of Brighton forklares misnøyen blant annet med utstrakt bruk av kvantitativ målstyring og høyt arbeidspress. Forskerne fant ingen sammenheng mellom tilfredshet og universitetenes status. Dette mener forskerne kan tyde på at misnøyen henger sammen med dårlig lederskap. – Spørsmålet er om du har sjefer som er snille, sier Erickson.

DANMARK

50 millioner til korona

■ Ni forskningsprosjekter er plukket ut til å dele en ekstraordinær pott på 50 millioner danske kroner, skriver Magisterbladet. Prosjektene er rettet mot bekjemping og behandling av koronaviruset. I alt 31 prosjekter søkte om støtte. De ni som ble valgt mottar støtte på mellom 970 000 og 13 millioner kroner. I vurderingen av prosjektene er det lagt størst vekt på prosjekter som kan igangsettes umiddelbart og som raskest mulig kan komme samfunnet til gode.

SVERIGE

Forkaster minimumslønn

■ Den svenske fagbevegelsen motsetter seg kraftig EU-kommisjonens kommende forslag om å innføre minimumslønninger, skriver fagbladet Universitetsläraren. Fagforeningen Sveriges universitetslärare och forskare mener forslaget vil være svært uheldig for sine medlemmer. Årsaken er at et slikt EU-direktiv vil føre til at lønnsfastsettelsen blir gjenstand for en rettsavgjørelse fremfor forhandlinger mellom partene i arbeidslivet, som er grunnlaget for den nordiske modellen.

DANMARK

Kritisk for laboratorieforskning

■ Koronastengte universiteter har ført til at mange laboratorier har måttet avbryte prosjekter og eksperimenter, med store konsekvenser, skriver Magisterbladet. Eksperimenter med celledyrking eller årelang utvikling av stammer av bananfluer eller mus blir avsluttet. – Det vil ta lang tid å få det opp og stå igjen, sier instituttleder ved Biologisk institutt ved Københavns universitet Niels Kroer. Særlig midlertidig ansatte på eksterne midler får en ekstra stor byrde når de ikke får fullført sine prosjekter, sier han.

USA

Anstrengt økonomi

■ En rekke amerikanske universiteter har fått økonomiske problemer i koronaepidemien, og enkelte står overfor økonomisk kollaps, skriver CBS News. Tilbakebetaling av studentenes husleie, matpenger og parkeringsavgifter er blant de store utgiftspostene. I tillegg kommer tapte billettinntekter til avlyste idrettsarrangementer, og at flere har tapt stort på aksjemarkedet. Og dette kan bare være begynnelsen. Flere frykter stor nedgang i antallet studenter fordi mange ikke vil ha råd til studieavgiftene, og dette vil kunne gå hardt ut over inntektene i årene fremover.

SVERIGE

Kvinnelige stipendiater henger etter

■ Antallet publiseringer og siteringer man får under stipendiatperioden, er en klar indikator for forskningskarrieren videre, viser en ny svensk studie av Jonas Lindahl ved Umeå universitet. Det slår uheldig ut for kvinner, fordi kvinnelige stipendiater i mindre grad enn mannlige publiserer artikler sammen med sine veiledere. De har også mindre utstrakte samarbeidsnettverk utenfor sine læresteder, noe som påvirker karrieremulighetene negativt, skriver Universitetsläraren.

KINA

Afrikanere kastes ut

■ Afrikanske studenter i Guangzhou i Kina forteller om frykt for forfølgelse på grunn av eskalerende rasistisk fiendtlighet, skriver University World News. Flere har blitt kastet ut av hjemmene sine, satt i karantene med makt og blitt nektet adgang til offentlige steder som butikker og togstasjoner. Utviklingen settes i sammenheng med at fem afrikanske studenter skal ha testet positivt i Guangzhou etter at myndighetene har advart mot en andre bølge av koronapandemien.

40%

GLOBALT

Færre vil utenlands

■ 40 prosent av mulige utenlandsstudenter har kommet til at de vil endre planene sine for det neste året. Det kommer frem i en undersøkelse fra Studyporals, som formidler internasjonale studier globalt. I et panel med 850 internasjonale studenter har andelen som har valgt å revurdere planene om å studere internasjonalt, økt med ni prosentpoeng fra mars til april. Det begrunnes med den kraftige utbredelsen av koronapandemien i perioden, skriver University World News.

FOTO: PHILIP LONG/STRENGTH 2.0

University of Queensland har reforhandlet avtalen med Konfutse-instituttet for å sikre akademisk frihet og uavhengighet fra Kina.

AUSTRALIA

NY KONFUTSE-KONTRAKT

To av Australias toppuniversiteter, University of Melbourne og University of Queensland, har reforhandlet sine kontrakter med Konfutse-instituttet, skriver The Sydney Morning Herald. Reforhandlingene kommer etter press fra de australske myndighetene på grunn av frykt for utenlandsk innflytelse over universitetenes autonomi. Konfutse-instituttene er kultur- og språksentre som finansieres av Kina, med visse betingelser. De nye avtalene understreker universitetenes kontroll over de lokale instituttene og full akademisk og intellektuell frihet.

USA

Vurderer nettundervisning ut 2020

■ – Vi kan håpe på å åpne høsten 2020, men håp er ingen strategi, så derfor kommer vi til å forberede som best vi kan for alle mulige alternativer, sier Steve Clark, talsperson for Oregon State University. Flere amerikanske universiteter legger planer for å fortsette med nettundervisning resten av året, melder CNN. På grunn av den høye usikkerheten rundt koronaepidemien må universitetene vurdere en rekke ulike scenarier. Flere håper på å kunne åpne igjen til høsten, men enkelte beskriver også det som et «best case»-scenario.

FOTO: J. KELLY BRITO/UNSPLASH

Koronakrisa kan lære oss noe om prioriteringer og handlekraft, mener Bjørn Samset.

Det som er viktigst

Klimaforsker **BJØRN SAMSET** i samtale med Bår Stenvik
Foto: Erik Norrud

Den siste halvannen måneden har vært et krasjkurs i digital samhandling for mange av oss. Vi har lært hvilke interaksjoner som fungerer overraskende bra via nett, og hvilke som ikke gjør det. Noen hadde selvfølgelig allerede tenkt mye på akkurat det allerede. For eksempel klimaforskere.

– Vi brukte Zoom før det var kult, for å si det sånn, sier Bjørn Samset¹, for anledningen på Skype fra huset sitt i Ås.

– Alle klimaforskere er smertelig klar over hvor mye de flyr. Derfor har vi prøvd å skjære til beinet, og går gjennom «de tre R-ene» mentalt. *Reduce* – må jeg virkelig på denne konferansen, eller kan jeg bli hjemme? *Replace* – kan jeg holde foredrag via videokonferanse i stedet? *Refine* – om du må reise, gjør i alle fall flere ting samtidig.

Samset sitter selv i FNs klimapanel, som leverer en gedigen rapport hvert sjuende år.

– Prosessen er rundt fire år med aktiv jobb. I løpet av de årene har vi fire fysiske møter. Ellers har vi ukentlige møter, og tidvis mye mer. Da foregår alt via Slack, Skype og Zoom.

Samtidig er det umulig å komme utenom en del fysiske møter, forteller Samset. Når man jobber med internasjonale komplekse systemer, må man snakke med forskere langt borte, og over nett blir kulturfor skjellene mer tydelige.

– Språk, alder og kjønn er det vanskelige. Vi skal jobbe med internasjonale klimautfordringer, og da er det viktig at det ikke blir for vestlig dominert. Vi har mye inkluderingstrening, likevel er det sånn at den brautende stilen fort vinner fram, og den er gjerne vestlig og mannlig.

– Så hva er den rette prioriteringen?

– Essensen er vel at når du starter opp med en ny forskningsidé, må du reise rundt og få god kontakt og forstå hvordan de andre tenker. Og så kan man jobbe mer effektivt på video og nettverktøy etter det.

– Vi har en del grupperinger som ikke tror på klimavitenskapen, men de er ikke toneangivende – bare høylytte.

Vi lever for øyeblikket i et gigantisk eksperiment. Ulike grupper har allerede begynt å gi bud på både hva dette eksperimentet handler om, og hva vi skal lære av det. Noen håper for eksempel på ny respekt for faglighet og vitenskap.

– Tror du et statushopp for medisin og epidemiologi kan smitte over på klimavitenskapen?

– Nå er ikke jeg blant dem som er mest bekymret for gjennomslaget til klimavitenskapens budskap. Alle politiske partier, inkludert Frp, har forstått det. Finanssektoren har forstått det. Selv olje og gass tenker grønt og fornybart. Vi har en del grupperinger som ikke tror på klimavitenskapen, men de er ikke toneangivende – bare høylytte.

– I så fall er problemet kanskje heller den store majoriteten som tror på vitenskapen, men som ikke omsetter kunnskapen i politisk handling?

– Om vi kan håpe på noen overføringsverdi fra koronakrisa, handler det ikke så mye om problembeskrivelsen, som om håndteringen og løsningen. Vi hadde en rask utveksling av ideer – *full lockdown*, *begrensing* eller *frislipp* og *flokkimmunitet*. Du hadde ganske steile fronter, men det hele gikk så fort at det rakk ikke å feste seg – for eksempel i form av et «folkeopprør mot stenging av skoler». Regjeringen var klar og tydelig: *Nå har vi lyttet så lenge vi kan, nå må vi handle*.

Forløpet ligner på klimasaken, mener Samset: en problembeskrivelse fra forskerne, deretter noen ideer tilhørende motreaksjoner fra industri og samfunn og landbruk.

– Men der koronakrisen måtte løses i løpet av uker, har du hatt noen tiår på deg i klimasammenhengen, og da rekker debatten å løpe lenger. Holdningene rekker å sementere seg, og det ender med at «Vi skal alltid gjøre noe, men det skal ikke påvirke meg». Det vi kan håpe at vi får ut av dette, er at vi ser behovet for handlekraft. For å løse klimaproblemene trenger vi noe i samme størrelsesorden. Like raskt, globalt, men med mer langsiktige mål.

– Antropologen Bruno Latour har sagt at det viktigste vi har lært av dette, er at vi kan stoppe samfunnsmaskineriet hvis vi vil, vi har en «avknapp». Hva har vi lært om klimaeffektene av å trykke på den knappen?

– Det har kommet noen analyser om at vi kan forvente tre-fire prosent reduksjon i karbonutslipp for 2020. Det vil være det største fallet noen sinne. Veibanene som tar oss fram til målet om bare to grader global temperaturstigning, viser at et slikt fall er det vi trenger. Det som er deprimerende, er at vi fikk den nedgangen etter å ha stengt ned hele samfunnet. For å nå målene i Paris-avtalen må vi få tilvarende kutt, og ikke som en midlertidig panikkreaksjon, men på en måte som vedvarer år etter år. Og deretter samme kutt neste år, og året deretter, og så videre, i femti år. Vi må finne smarte overganger som kan gi oss mye av de samme produktene og den samme energien som før, uten utslippene.

– Pandemien har vekket ny styringsvilje og handlekraft hos mange myndigheter. Samtidig ser vi en tilsvarende motreaksjon, som frykter at pandemien skal føre til statlig overformynderi – ikke ulikt frykten for statlig styring i forbindelse med klimareguleringer?

¹ Født i 1977, seniorforsker ved Cicero. Utdanning i partikkelfysikk fra Universitetet i Oslo med et postdoktorstipend tilknyttet CERN. Han har også utgitt flere bøker og er aktivt med i offentligheten med podkast, avisspalter og hyppige medieopptredener. I 2018 ble han kåret til årets forskningsformidler.

■ – Koronaviruset har et utrolig klart signal, du kan teste om du har det eller ikke. Det er vanskelig å mobilisere samme handlekraft for et problem som du bare kan påvise statistisk over 10–15 år, sier Bjørn Samset.

– Den vestlige tankegangen er at vi kun kan godta sterk statlig styring i unntakstilstander og hvis vi ser nytten av det. De konservative vil klage uansett, men med pandemien er det lett å peke på at tiltakene har en effekt, fordi antall smittetilfeller flata ut. På klimasiden trenger vi samme type statlig styring og raske tiltak. Men vi kommer ikke til å se effekten på lang tid.

Selv om klimatiltak umiddelbart vil kunne føre til at utslippene går ned, og at konsentrasjonen av CO₂ og metan i atmosfæren synker, hjelper det dessverre lite for å demonstrere berettigelsen av tiltakene, mener Samset.

– Vi gir egentlig katten i hvor mye CO₂ og metan det er i atmosfæren. Det vi bryr oss om, er hetebølger, havnivåstigning, ekstremregn og orkaner. Helt nære effekter. Reduksjonene vil ikke ha målbar innvirkning på slikt på flere tiår, fordi vi har satt i gang et sånt vanvittig maskineri av global oppvarming. Vi har fortsatt ikke sett den fulle effekten av den ene graden med oppvarming vi allerede har i dag.

Samset har alt begynt å se en ny type argumentasjon fra klimafornektene.

– «Nå har vi skrudd av alt, så hvis klimaforskerne skal ha rett, må temperaturen gå ned i 2020.» Det er veldig besnærende og lett å si. Men det er et falskt argument, fordi ingen har hevdet den sammenhengen. Klimaendringene er en enorm effekt som går sakte over mange år. Samtidig har klimaet så mye naturlig variasjon i seg at du aldri vil se effekten av en så liten reduksjon i ett enkelt år.

– Jeg så Thomas Hylland Eriksen argumentere for at virusutbruddet og klimaproblemene er symptom på samme situasjon: en overopphetet global verdensøkonomi der alt henger sammen?

– Vi har gått fra å være enkelte land som kommuniserte via brev og skip, til å bli et globalt samfunn som deler alt, og da deler vi også virus og bakterier – og en rekke andre utfordringer som følger med når vi ønsker å ta i bruk hele planeten. Alt dette har skjedd uten at noen har planlagt prosessen. Det har bare skjedd på den mest økonomisk effektive måten, uten at noen har tenkt på utfordringer som motstandskraft og stabilitet. Ingen har planlagt det globale samfunnet, det er kanskje det vi må gjøre nå.

Samset ser at sjokk som denne pandemien kan ha sin nytte i så måte.

– Det er aldri nyttig at mange mennesker mister jobben. Men når det nå har skjedd, har vi faktisk en mulighet til å planlegge hvordan det skal gjøres framover. Ingen ønsker at byen de bor i, skal bli ødelagt av et jordskjelv, men når det først har skjedd, kan vi bygge en bedre by.

Samset advarer mot stemmer fra industri, fagbevegelse og handel som nå maner om å få alt tilbake til «normalen» igjen, og begynne å forbruke og handle på samme måte som før.

– Når man skal bygge opp nye næringer nå, må man kunne geleide finansene inn i en grønn, bærekraftig retning.

– Det skjedde ikke etter finanskrisa?

– Jeg tror vi har lært at fremtida er bærekraftig og full av grønne næringer. I det siste har jeg vært på en del økonomikonferanser, og det er oppløftende. Der de fleste av oss ser problemer, snakker de i stedet om alle de flotte økonomiske mulighetene som ligger i de nye grønne løsningene.

– Jeg tenker på det du sa om de tre R-ene tidligere, og om å tenke på hva som er viktigst. Kan det overføres fra flyreiser til andre områder?

– Det er kanskje den enkleste måten å begynne å evaluere seg selv på. I bunn og grunn må det ligge en tanke om livskvalitet. Er det en del av det gode liv å reise? For mange er Thailand- og Spania-turen en del av identiteten, så da må vi kanskje si at OK, da prioriterer vi den turen, og så reiser vi heller mindre i jobben. Eller ta kjøtt: Jeg har ikke lyst til å bli

vegetarianer. Jeg er glad i gode kjøttmiddager, men jeg trenger ikke å ha så mange av dem, og jeg kan øke mengden grønnsaker uten at det gjør livet mitt dårligere. Du kan redusere, erstatte og raffinere.

– Og på samfunnsnivå?

– Det viktigste der er energitilgang. De siste 200 årene har vi kun hatt vekst, i stadig nye former. Først brenning av tre, så kull, deretter olje og gass, og nå fornybar. Alle formene for energibruk vokser fortsatt, ikke noe har erstattet noe annet. Det viktigste vi kan gjøre nå, er å få ned energibruken, for da blir det lettere å erstatte de fossile kildene med fornybar energi.

Samset mener at det er økonomisk fornuftig å tenke de tre R-ene på verdens energibruk. Å utvinne energi koster penger, så redusert og raffinert bruk gjør det billigere å drive samfunnet. Kanskje skal det heller ikke koste det samme for energi til alle formål, foreslår han.

– Vi har jo lært mye om hva som er kritiske samfunnsfunksjoner i det siste?

– Du kunne lagt høyere strømpriser på serverne til Pornhub og Spotify.

■ – Klimasakens store tragedie er at vi som sitter og snakker om det nå i dag, også er de ansvarlige. Mesteparten av klimautslippene har kommet i vår levetid, og vi visste om det – det sto i lærebøkene våre på videregående, sier Bjørn Samset. – Da er det ikke rart at noen synes det er mer behagelig å lempe det over på en konspirasjon eller si at det ikke er sant.

– Sykehusene er kritiske samfunnsfunksjoner. Matproduksjonen må få den energien den trenger. Kjernetjenestene kan bli billigere, du kan gjøre nettilgangen nesten gratis, men en del strømmetjenester litt dyrere.

– **Jeg har hørt at strømming av porno produserer like mye CO₂ som alle vanlige strømmetjenester til sammen?**

– Hm. Ja, du kunne lagt høyere strømpriser på serverne til Pornhub og Spotify. Det er jo veldig fint at jeg kan søke på all musikk i verdenshistorien, men det er ikke samfunnstjenlig. De kunne godt føre kostnadene videre på meg.

– **Høres fornuftig ut for meg. Men konservative krefter ville nok si at dette bekrefter at de grønne bare er kjipe, de vil forby alt som er gøy.**

– Ja, men du må ikke forby noe. Det er ikke det at vi ikke ønsker porno eller Spotify, men at vi ønsker å gjøre de kritiske samfunnstjenestene billigere og tryggere.

– **Sett pornoen i arbeid for samfunnets beste!**

– Noe sånt.

– **Kanskje er den viktigste lærdommen alle kommer til å ha med seg fra denne krisa, tanken om å «flate ut kurven». At det ikke handlet om å stoppe pandemien, men gjøre den håndterbar. Er det en parallell her: Vi trenger ikke forby porno og flyreiser, men å få forbruket vårt ned på et nivå som planeten kan håndtere?**

– Jeg ser hvor du vil, men det er feil når det gjelder klima. Det holder ikke.

Du kan flate ut kurven på metanutslipp, fordi den har en så kort levetid – om du holder utslippene konstant, holder du også klimapåvirkningen konstant. Men CO₂ lagrer seg i atmosfæren, og da går også temperaturen opp så lenge det slippes ut. Vi trenger å komme til null CO₂-utslipp en gang mellom 2050 og 2070 om vi skal holde oss innenfor målet for Paris-avtalen. Og det betyr en reduksjon på to–fire prosent i året – fra i år.

Samset foretrekker en annen allegori for å gripe målet om fullstendig bærekraft.

– Vi vet at hvis hele verden fortsetter som nå, får vi global oppvarming, overfiske, vannkrise og andre problemer. Jeg vil ha et samfunn som fungerer sånn at vi i prinsippet bare kunne la det putre i vei akkurat på samme vis i tusen år. Det er målet vårt. Da lever vi bærekraftig.

– **Innimellom virussakene har vi de siste månedene sett «gladsaker» om hvor mye mindre luftforurensing vi har rundt i verden, om elver som får klart vann og dyreliv som kommer til syne. Dette er kortsiktige perspektiver som ikke kan knyttes til klimaeffektene, men kan det likevel ha en indirekte effekt på opinionen?**

– Jeg håper slike observasjoner kan vekke gleden over naturen hos mennesker, og få fram den dypøkologiske tankegangen om at vi må leve sammen med naturen og ha respekt for den. Kanskje til og med kjærlighet. Hvis naturen kollapser, kan ikke vi heller leve på denne planeten. Om vi skal være her i noen tusen år til, handler det om mer enn å løse klimautfordringen. Det handler om bærekraftutfordringen for menneskeheten. ■

Kven bør styre pengesekken?

Bruker kvinner i u-land ressursane til familien meir fornuftig enn menn?
Økonomar tek i bruk labeksperiment for å finne svar.

AV KJERSTIN GJENGEDAL

↑ Charlotte Ringdal og forskingsassistentane reiste rundt i Nord-Tanzania og utførte eksperiment i fleire veker. Foto: privat

FORSKARAR:

Charlotte Ringdal ved Center for research in experimental economics and political decision making (CREED) ved Universiteit van Amsterdam, i samarbeid med kollegaer frå Noregs Handelshøgskule og andre institusjonar internasjonalt

PROSJEKT:

«Essays on women's bargaining power and household decision-making»

METODE:

økonomiske laboratorieeksperiment i skjeringspunktet mellom utviklingsøkonomi, åtferdsøkonomi og hushaldsøkonomi

UUNNVERLEG VERKTØY:

eksperimentvillige deltakarar

Det er ei utbreidd oppfatning at det aldri er feil å bruke bistandsmidlar på å betre kvinnekåra, fordi friare livsval for kvinner ikkje berre påverkar dei sjølv positivt, men også familien og nærmiljøet. Men då Charlotte Ringdal byrja grave i den økonomiske litteraturen rundt dette, fann ho ikkje så mykje støtte for påstanden som ho hadde venta. Ringdal hadde forska på barnarbeid i utviklingsland og var interessert i korleis familiar tek økonomiske avgjerder. Ho byrja på doktorgraden ved Noregs Handelshøgskule i Bergen, tilknytt Choice Lab, forskingsgruppa for eksperimentell økonomi. Seinare tok ho forskingsspørsmåla med seg til Universiteit van Amsterdam, som postdoktor.

Fordeler pengar i familien

– Eg tenkte: Kan vi gjere labeksperiment for å finne ut om menn og kvinner gjer ulike val, spesielt når det gjeld å bruke ressursar på barn, som var hovudtemaet mitt i starten?

Eksperiment er blitt ein viktig metode i åtferdsøkonomien fordi dei gjev høve til å studere årsaksforhold. Dei kan også gje sårt tiltrent innsikt i kva som motiverer dei økonomiske vala til folk, utover eigennytte og rasjonalitet som økonomiske modellar tradisjonelt føreset.

– I labeksperiment prøver vi å plassere deltakarane i kontrollerte omgjevnader, der vi kan gjere små endringar i det vi vil undersøke, medan alle andre rammevilkår er dei same, seier Ringdal.

Saman med kollega Ingrid Hoem Sjursen starta Ringdal med eit eksperiment i Dar-es-Salaam i Tanzania, der fagmiljøet allereie hadde kontaktar og forskingserfaring. Målet var å finne ut korleis ein sum pengar vart fordelt mellom mor, far og barn i familien, avhengig av om mor eller far bestemte. Ville mor investere meir ressursar i borna enn far, slik ein gjerne trur? Det viste seg at mor og far gav like mykje, om lag ein tredel av summen, til barnet.

Fedrar gav mest til gutar

Likevel var det nokre skilnader.

– Vi målte tidspreferansane til deltakarane, det vil seie kor villige dei var til å vente på ein framtidig gevinst. Dette heng saman med viljen

til å investere langsiktig, fortel Ringdal.

Og den mest tolmodige parten gav meir pengar til barnet. Dersom far er den mest tolmodige, vil det dermed vere til ulempe for borna om mor bestemmer over pengane.

Men dei såg også at far gav meir pengar til gutar enn til jenter.

– Så dersom mor styrer pengane, kan det gje meir likestilling mellom borna, utan at vi skal dra desse konklusjonane for langt, seier Ringdal.

Må kunne ta frie val

Det typiske i økonomiske eksperiment er at forskarane inviterer studentar inn i ein kontrollert situasjon, der dei gjer ulike val som i sin tur avgjer kor mykje pengar dei går heim med. Deltakarane er gjerne anonyme for kvarandre, slik at relasjonar ikkje kan påverke vala dei gjer, og vala får ingen langsiktige konsekvensar utover pengesummen dei tener i eksperimentet.

– Men når du inviterer ektepar, veit du at dei har eit forhold til kvarandre før dei kjem til laboratoriet, og dei vil ha det etterpå. Vi må unngå skade, spesielt med tanke på kvinna. Vi vil at ho skal kjenne seg fri til å gjere det valet ho ønskjer, seier Ringdal.

Forskarane måtte altså tenkje igjennom om avgjerdene som vart tekne i eksperimentet, var så sensitive at det kunne bli bråk når para diskuterte dei etterpå. Det måtte også gå an å spore ein direkte samanheng mellom kven som tok avgjerda, og kva utfallet vart.

– Det viktigaste var at vi ville at avgjerda skulle bli ståande, ikkje bli endra i etterkant. Vi kunne ikkje kome tilbake og sjekke, men

prøvde å sikre dette gjennom design. Den delen av summen som gjekk til borna, vart utbetalt i form av ein verdikupong på ettermiddagsundervising, til eit bestemt barn over ei bestemt tid. Slik undervising er eit ettertrakta gode som kostar pengar i dette området, og på denne måte prøvde vi å unngå at godet kunne seljast vidare, seier ho.

Uviss overføringsverdi

Ein klassisk kritikk mot eksperimentell økonomi er at det er vanskeleg å vite kor mykje eksperimentet eigentleg fortel om verda. Kan disponering av ein pengesum frå forskarar samanliknast med verkelege økonomiske avgjerder, og kan resultatane generaliserast? Ofte vil kritikken berre kunne møtast ved å gjere fleire eksperiment. Sidan resultatane til Ringdal er knytt til spesifikke grupper i eit spesifikt område, er ho forsiktig med å dra resultatane for langt i noka retning.

– Mekanismane som ligg bakom resultatane, kan godt vere dei same hos andre menneske i andre land, men hovudproblemet er at vi veit så lite om desse mekanismane i det heile, seier ho.

Etterspør ikkje prevensjon

Frå storbyen drog Ringdal i lag med ein britisk kollega til landsbygda i Nord-Tanzania for å sjå nærare på val knytt til familieplanlegging. Familieplanlegging er eit klassisk tema i bistandspolitikk, nært knytt som det er til felt som helse, utdanning og økonomisk utvikling.

– Generelt for Afrika sør for Sahara har tilbodet av både prevensjon og familieplanleggingsprogram auka mykje dei siste 10–20 åra, både

– Kan vi gjere labeksperiment for å finne ut om menn og kvinner gjer ulike val, spesielt når det gjeld å bruke ressursar på barn?

CHARLOTTE RINGDAL

i statleg regi og frå frivillige organisasjonar. Men bruken har ikkje auka tilsvarande, seier Ringdal.

Kva er grunnen til at familiar ikkje nyttar tilbod om familieplanlegging? Økonomar flest har lite å seie om dette. Frå helsefaglitteraturen kom det motstridande forklaringar.

– Den vanlege oppfatninga har vore at menn ikkje vil bruke prevensjon. Hadde kvinner kunna velje fritt, ville dei sjølv sagt brukt det. Nyare litteratur, derimot, peikar snarare mot at menn ikkje blir involverte i avgjerda i tilstrekkeleg grad, fortel Ringdal.

Å lage eksperiment av spørsmålet var etisk komplisert.

– Ein kan ikkje berre gå rundt og dele ut prevensjon eller tilby folk å velje mellom prevensjon og pengeutbetalingar. Ein kan heller ikkje be mannen ta avgjerda på vegner av kvinna.

Forskarane allierte seg med det lokale helsevesenet. I området var det eit spreidd nettverk av helsestasjonar, der både kvinner og menn kunne kome for samtalar med helsesøster, og for å få utdelt gratis prevensjonsmiddel.

Misforståingar styrer val

– Vi bad ektepara velje mellom to typar pengeoverføringar som ville bli utbetalte om lag ein månad seinare. Den eine typen var utan restriksjonar. Den andre typen fekk dei berre utbetalt dersom kvinna i mellomtida deltok på eit familieplanleggingsmøte på helsestasjonen.

Dei varierte storleiken på utbetalingane: I nokre tilfelle kunne deltakarane få meir pengar av å ikkje gjere noko, i andre tilfelle var det omvendt. Dei varierte også kven som

tok avgjerda. Hypotesen var at dersom kvinna tok avgjerda åleine, var det meir sannsynleg at ho ville velje den utbetalinga som gav insentiv til å nytte familieplanleggingstilbodet. Det samsvara også med forventningane dei lokale samarbeidspartnarane hadde.

– Men vi fann det motsette. Det var meir sannsynleg at dei valde møtet på helsestasjonen dersom dei tok avgjerda i lag, eller om mannen tok avgjerda åleine. Vi blei svært overraska, fortel Ringdal.

Eksperimentet var ein del av eit større prosjekt som også inneheldt ei stor spørjeundersøking. Ho var utforma og utført fleire månader tidlegare.

– Eitt av spørsmåla i den undersøkinga, var: Trur du ektefellen din støttar bruk av moderne prevensjon eller ikkje? Det spørsmålet kunne vi dra nytte av. Vi fann at resultatane våre er heilt drivne av om kvinner trur at menn ikkje støttar bruk av prevensjon.

Når kvinna trudde at mannen ikkje støtta prevensjon, var det mange fleire som enda med å møte på helsestasjonen dersom mannen var involvert i avgjerda. Når kvinna trudde at mannen støtta prevensjon, gjorde det ingen forskjell kven av dei som tok avgjerda. Alt peika mot at det er mykje misforståingar, og lite kommunikasjon, om prevensjonsbruk i hushalda. Berre 40 prosent av ektepara i eksperimentet hadde diskutert familieplanleggingsspørsmål i det heile.

Er resultatane gyldige?

– Tidlegare intervjustudier frå same området viser at menn typisk meiner at familieplanleg-

ging og prevensjon er eit kvinneansvar. Kvinner seier at dei trur mennene er imot dette, og for å unngå at mennene blir sinte, gjer dei ingenting med det. Ein skulle tru at ektepar kommuniserer om slike ting, men nei. Dette er noko vi veldig gjerne vil sjå meir på, for det er jo nesten så ein ikkje trur på at meir kommunikasjon kan vere heile løysinga, seier Ringdal.

Også frå andre forskarar får ho spørsmål om vi verkeleg kan tru på eksperimentresultata. Og Ringdal legg ikkje skjul på at ho gjerne vil bygge ut datagrunnlaget.

– Vi meiner vi har ein god metode, men det er jo slik at det som er tilfelle i eitt utval, ikkje nødvendigvis stemmer i eit anna. Eg tenkjer at dette er ein start på å forstå kva som skjer når ein familie gjer slike val. For det forstår vi eigentleg ikkje no.

Difor planlegg ho for tida nye forskingsprosjekt der målet er å bygge på funna og teste dei fleire stader, med lik metode og lik utveljing, men i ulike land.

– Det kan jo hende at det somme stader er udiskutabelt best å la mor styre ressursane, medan det andre stader ikkje har noko å seie. Vonleg får vi godt med pengar til å forske vidare på dette, seier ho. ■

↓ På landsbygda i Nord-Tanzania brukte Ringdal og medarbeidarane ofte skulane som lokale, til stor interesse frå skuleelevarne. Foto: privat

↓ Deltakarane i eit eksperiment i Nord-Tanzania er samla for å få informasjon om kva som ventar dei. Foto: Charlotte Ringdal

FOTO: UKJEND FOTOGRAF / MUSEUM FOR UNIVERSITETS- OG VITSKAPSHISTORIE

«Kvinne i hvit kjole mikroskoperer med ett bein på bordet. Mann står ved siden av.»

Biletet er teke i 1910 ved den biologiske stasjonen til Universitetet i Oslo (UiO) i Drøbak. Stort fleire opplysningar har vi ikkje om det spesifikke motivet, men kven treng det når ein har ei slik overskrift? Og ho er henta frå arkivteksten i biletbasen til eigaren av biletet: Museum for universitets- og vitenskapshistorie ved UiO.

Stasjonen i Drøbak vart opna alt i 1894 og ligg heilt i vasskanten i båthamna. Det er nærare bestemt ein marinbiologisk stasjon med laboratorium til gransking av plante- og dyreliv. Her føregår mellom anna forskning, feltkurs for studentar og kurs for elevar frå både grunnskular og vidaregåande skular.

Vi har fleire marinbiologiske stasjonar i Noreg. Ifølgje Store norske leksikon ligg dei andre i Bergen, Trondheim og Tromsø i tillegg til Flødevigen ved Arendal. Alle desse ligg naturleg nok ved havet, og det vert freistande å nemne det klåraste motstykket blant dei biologiske stasjonane i landet: Finse forskingssenter, meir enn 1200 meter over havet.

Kunsten å holde seg oppdatert

Fagfellevurderinger, Twitter og åpne databaser.
Slik holder forskerne seg oppdatert på sitt eget fagfelt.

AV LINA CHRISTENSEN

– Vi partikkelfysikere har gjort livet ganske lett for oss selv. I partikkelfysikk så er det en sterk tradisjon for å publisere såkalte preprints, sier Anders Kvelles-tad. Foto: Kaja Berg

Forskere samler data, skriver, underviser og formidler. Alle yrkesoppgavene medfører et behov for å holde seg faglig oppdatert. «Få sider ved vitenskapelig arbeid er så viktig, men likevel så lett å forsømme, som å lese litteraturen», skrev det vitenskapelige tidsskriftet Science Magazine i 2016. Hva gjør forskerne for å følge med på hva som skjer på fagfeltet? Forskerforum har spurt en bioinformatiker, en språkforsker, en sosiolog og en partikkelfysikker.

Vi starter med bioinformatikeren, førsteamanuensis Eivind Valen ved Institutt for informatikk, Universitetet i Bergen:

– Jeg gjør flere ting. Det ene er ganske banalt: Jeg følger med på og leser en håndfull tidsskrifter. Jeg leser alltid hele innholdsfortegnelsen og ser om det er noe interessant.

Mest nytte får han imidlertid av søkemotorer med egendefinerte varsler.

– Det som gir meg flest nye innspill, er nok PubMed og Google Scholar Alerts. Jeg setter opp nøkkelord som er relevante for mitt felt, for eksempel fagtermer, slik at jeg blir varslet hver gang det kommer noe nytt. Jeg følger også en del forfattere. Med en gang den og den gir ut en artikkel, så får jeg beskjed, sier han.

Kunnskap servert på sølvfat

Valen var tidligere postdoktor ved Harvard University i USA. Derfra har han tatt med seg noen tips som han i dag bruker i forskningsgruppen han leder.

– I forskergruppen min har vi en journalklubb hvor vi går i dybden på et enkelt paper. En annen god tradisjon vi har, er «paperblitz». Det går ut på at når hele gruppen møtes hver uke, får alle to til tre minutter til å presentere et interessant paper. Det er akkurat nok tid til å si hva den handler om, og om du tror konklusjonen holder. Tradisjonen har jeg fått fra min gamle veileder, sier Valen og fortsetter:

– Men på Harvard så kan man jo følge med på en helt annen måte. Det kommer så mange besøkende. Du kan fylle hele dagen med interessante foredrag av for eksempel nobelprisvinnere, til og med upublisert stoff. Du får det servert på et sølvfat, så der var hovedmåten å gå fra presentasjon til presentasjon.

Stiller opp som fagfelle

Ingrid Lossius Falkum er språkforsker og førsteamanuensis ved Institutt for filosofi, ide- og kunsthistorie og klassiske språk ved Universitetet i Oslo (UiO). Hun trekker fram litt andre metoder enn Valen:

– Det hender av og til, men ikke så ofte, at jeg sjekker det siste nummeret av de mest sentrale tidsskriftene i mitt felt. Det handler mer om å holde seg oppdatert på hvilke temaer og artikler som diskuteres blant kollegaer, både her og i utlandet. Da får jeg innsikt i nye ideer, artikler som er på vei, og forskning som skjer i andre forskergrupper, sier hun.

Mer spesifikt drar hun nytte av rollen som fagfelle. Hun har til og med tatt på seg så mange oppdrag at hun vurderer å trappe ned.

– Jeg har sjelden sagt nei. Det er en god måte å holde seg oppdatert på. Man får arbeide med det nyeste, i gode tidsskrifter. Det handler stort sett om ting som jeg har kompetanse på, men man får også innsikt i det folk holder på med rundt omkring, sier Falkum.

Sier ja til media

Helga Eggebø er sosiolog og forsker ved Nordlandsforskning. Som gjesteskrivent i Forskerforum har hun flere ganger skrevet om ulike sider ved forskeryrket. Eggebø forteller at hun får mye ut av de frivillige delene ved forskeryrket, som nettopp fagfellerollen:

– Selv om det er ubetalt merarbeid, så er den en gylden anledning til å oppdatere seg på fagfeltet. Jeg skrev for eksempel doktorgrad om regulering av familieinnvandring i Norge, men ettersom jeg ikke har jobbet så mye med

dette siden, så er jeg ikke fullt så oppdatert. Men så fikk jeg forespørsel om å være fagfelle på et spesialnummer som handlet om nettopp det, sier hun.

Det samme gjelder mediehenvendelser. Da sier Eggebø ofte ja.

– Før jeg sier ja og avtaler intervju, så pleier jeg å undersøke siste skrik. Jeg leser meg ikke opp på nytt, men jeg tar en runde, om noen har levert en rapport eller om det har blitt gjort noe forskningsarbeid på det i det siste, sier hun.

Kjempearkiv

Eggebø beskriver forskermetoden sin som «skriveorientert». Hver morgen bevilges til to «hellige» skrivetimer. I løpet av skrivestunden får hun ofte en idé om hva hun må oppdatere seg på.

– I løpet av skrivetiden har jeg kanskje notert noen problemer eller lastet ned noen referanser som jeg leser senere. Kanskje ikke akkurat før lunsj, men etter. Så blir det ofte litt etter snøballmetoden. Jeg leter i litteraturlista til relevante bidrag og sporer ting den veien. Hvis sammendraget fanger min interesse, så leser jeg hele artikkelen. Da noterer jeg et par stikkord i margin om hva artikkelen handler om, eller at det ikke var så relevant.

– Så du printer ut? Har du et arkiv?

– Jeg har et kjempearkiv som jeg har koblet opp mot EndNote og et nummer. Så søker jeg bare opp i EndNote, slik at jeg finner artikkelen i arkivet. Da blir lesejobben jeg har gjort, verdtifull senere og lenge etterpå, sier Eggebø.

EndNote er et mye brukt program blant forskere som blant annet samler og organiserer referanser.

– Jeg er tross alt født i 80-årene, og min hukommelse er trent til å huske hvor på arket ting står. Hvis jeg har skriblet litt i margin, så koster det meg få kalorier å gå tilbake i artikkelen. Med en pdf er det vanskeligere å finne tilbake, sier hun og understreker at hun har vært innom tanken på å digitalisere av hensyn til miljøet.

Partikkelfysikernes fordel

Mens Eggebø sverger til sitt eget hjemmesnekrede arkiv, har enkelte naturvitenskapelige fag åpne arkiver som hele fagfeltet benytter. Det kan postdoktor i teoretisk fysikk ved Fysisk institutt ved UiO, Anders Kvellesstad, fortelle mer om:

– Vi partikkelfysikere har gjort livet ganske lett for oss selv. I partikkelfysikk så er det en sterk tradisjon for å publisere såkalte preprints, det vil si publiseringsklare artikler som ikke har gjennomgått fagfellevurdering enda, i én felles database. Med en gang du har en ny artikkel klar, så legger du den ut på nettet, og når artikkelen senere har gjennomgått fagfellevurdering og er publisert i et tidsskrift, så legger du ut den oppdaterte versjonen. Det eneste du trenger å gjøre, er å holde deg oppdatert på databasen; alt dukker opp der.

I partikkelfysikkmiljøet startet tradisjo-

nen som en e-postutveksling mellom mange forskere. Den ble til slutt så omfattende at de måtte lage en egen database: arxiv.org. Kvellestad forteller at det ikke bare er fysikkfaget som benytter seg av preprints-databaser, men også fag som matematikk og biologi.

– Noe av det fine ved preprints er at de er åpent tilgjengelige, noe journaler ofte ikke er. Nettsiden oppdateres fem ganger i uken. De som er ivrigst, leser den basically hver dag, mandag til fredag, for å se hva som har skjedd de siste 24 timene. Jeg sjekker innom cirka en gang i uka.

Tips fra hele verden

– Men så lenge artiklene ikke er fagfelle-vurderte, må dere ikke være litt ekstra kritiske?

– Jo, det er ulempen. Eller fordelene. Det kommer an på hvordan du ser det. Den første versjonen av en artikkel er som regel ikke fagfelle-vurdert. Men hvis du finner noe du synes er interessant, så prøver du å følge med på når det kommer en fagfelle-vurdert versjon. Da skriver forskeren typisk en kommentar om hvor den har blitt publisert. Og sånn kan man holde seg oppdatert på evolusjonen til forskningsresultatet, sier han.

Med databasen utvider fagfeltet på en måte fagfelle-vurderingen, sier Kvellestad.

– Ofte legger man ut preprints cirka en uke før man sender artikkelen til journalen. Dermed inviterer man på en måte fagfeller fra hele verden til å vurdere arbeidet, slik at man kan rette opp mangler før man sender inn til journalen. Jeg har gjort det selv. Jeg har både fått kommentarer selv og kontaktet andre for å foreslå endringer eller utvidelser, sier han og kaller det en måte fagfeltet kan utvide fagfelle-vurderingen på.

Akademisk Twitter

Ved siden av fysikernes egen database nevner Kvellestad Twitter som en kilde for å holde seg à jour. Han forteller at mange forskere bruker tjenesten til å dele egne og andres forskningsresultater.

– Jeg vet ikke om det er et godt tips, men jeg bruker Twitter ganske aktivt for å holde meg oppdatert. Ved å følge et knippe kontoer som stort sett handler om forskning, så får man med seg en del ferske debatter, også utenfor sin egen lille fagboble. Der har jeg kommet i kontakt med mye fysikk, matematikk og vitenskapshistorie som jeg nok ikke hadde funnet fram til på egen hånd. Men baksiden er jo at det er veldig mye annet som foregår der. Det er mange søte katte- og hundevideoer, sier han.

– Jeg vet ikke hvor stor andel forskere som bruker det, men «akademisk Twitter» er absolutt en egen greie. I det siste har det blitt mer og mer vanlig at forskere deler lenker til egne artikler og samtidig gir en liten oppsummering av resultatene i fire–fem twittermeldinger. Det er både en måte å spre forskningsresultatene på og en mulighet for andre til å direkte kommentere resultatene.

AV LINA CHRISTENSEN

– Å vurdere masteroppgaver har litt samme effekt. Du får innblikk i det som rører seg, sier Helga Eggebø ved Nordlandsforskning. Foto: Thoralf Fagertun

Forskernes tips for å holde seg faglig oppdatert

Anders Kvellestad partikkelfysiker og postdoktor ved Universitetet i Oslo

- Hvis det finnes i ditt fagfelt, bruk preprints, der publiseringsklare artikler samles i én felles database. Hvis det ikke er kultur for dette, jobb for at det skal bli det.
- Diskuter med kollegaer.
- Bruk Twitter.

Helga Eggebø sosiolog og forsker ved Nordlandsforskning ved Universitetet i Oslo

- Skriv først og les etterpå (mitt heteste tips).
- Les litt etter lystmetoden: det som snakker til deg, som gir en følelse av mening og interesse.
- Finn et godt arkivsystem, så du ikke trenger å lese om igjen. Systematiser det du har lest.

Eivind Valen bioinformatiker og førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen

- Les jevnt og trutt, unngå skipptak.
- Sett opp gode nøkkelordvarslinger. Finn ut hvilke som er relevante, og prøv å holde dem ved like.
- Organiser deg sammen med andre i en journalklubb, eller en «paper-blitz», der en gruppe deltagere får to til tre minutter til å presentere en artikkel. Snakk med andre om nye studier, gjerne over kaffe.

Ingrid Lossius Falkum språkforsker og førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo

- Sett av tid. Skru av e-posten og forsikre deg om at du ikke blir avbrutt.
- Samarbeid internasjonalt.
- Gjør fagfelle-vurderinger.

«Hvorfor bruker alle Zoom?»

Ikke glem de åpne alternativene!

Hvorfor bruker alle Zoom? Hvorfor foregår disputaser, bursdagsfester og andre videokonferanser på denne amerikanske tjenesten med tvilsomt personvern når det finnes mer bærekraftige alternativer?

Mens jeg tenker disse tanker, må jeg tenke på lignende tanker jeg ofte tenker: Hvorfor bruker alle Word, Whatsapp eller Windows når det finnes alternativer som blir utviklet av ildsjeler uten kommersielle hensyn?

Korona-krisen har tvunget samfunnet til å se seg kritisk i speilet: Hva er viktig i livet? Hvorfor har vi ansatte i samfunnskritiske yrker på bunnen av lønnspyramiden? Hvorfor bryter vårt økonomiske system sammen når vi tar et par ukers pust i bakken? Hvorfor er vi avhengige av andre land når det gjelder så viktige ting som medisinsk utstyr?

Kanskje vi kan stille lignende spørsmål etter våre nyeste erfaringer med hjemmekontor og videomøter: Hvorfor er vi så avhengige av kommersielle amerikanske tjenester? Eller heller: Hvordan kan vi bli motivert til å velge annerledes?

Når du flytter fra Norge til Tyskland, flytter du 20 år tilbake i tid. Digitaliseringen har ikke kommet like langt. Innen få måneder har jeg vært nødt til å sende langt flere papirbrev enn på 15 år i Norge. Til gjengjeld settes personvernet høyt.

Skepsisen mot Google, Microsoft og Facebook er større her. Selv om Zoom er populært i tysk akademia, foretrekker mange universiteter videoløsninger basert på åpen kildekode som Jitsi og Bigbluebutton.

En fordom, som faktisk av og til stemmer, er at løsninger med åpen kildekode er lagd for nerder. Bare store selskap som Microsoft har ressursene til å ansette antropologer til å studere om folk klarer å håndtere produktene deres. Jitsi er heldigvis enkelt å bruke. Hvis man ikke gidder å installere det selv, er det bare å besøke meet.jit.si, velge et navn for et virtuelt møterom og så sende lenken til deltakerne. Koronautbruddet gjorde tjenesten svært populær, utviklingen har skutt fart, og flere hostingselskaper deltok i dugnaden og opprettet gratis Jitsi-servere som alle kunne bruke. Bigbluebutton er også brukervennlig og spesielt interessant for undervisningsformål. Man kan tegne på en tavle, lage kviss og presentasjoner.

For at ikke-nerder skal bruke slike alternative løsninger, må de bli informert. Her gjør universitetene i Norge en dårlig jobb. I motsetning til tyske universiteter anbefaler de stort sett bare

de kommersielle løsningene Zoom, Skype Business og Microsoft Teams. Temaet fri og åpen programvare får heller ikke mye oppmerksomhet i Forskerforum eller Khrono. Denne desinteressen er forbausende tatt i betraktning at Norge har satset mye på å få til åpen tilgang til forskningsartikler. For åpen tilgang-bevegelsen har programvare med åpen kildekode fra begynnelsen av vært en viktig del av filosofien. For at forskningen skal være fri, må man også ha kontroll over infrastrukturen.

Hadde det ikke vært bedre hvis universitetene kunne blitt med i den globale dugnaden og støttet og videreutviklet eksisterende åpne løsninger framfor å betale dyre lisenspenger til tvilsomme aktører som opererer innenfor det som professor emerita ved Harvard Business School Shoshana Zuboff kaller overvåkningskapitalisme? Som Google, Facebook og Microsoft samler Zoom data om oss, data som blir brukt for å forutse og påvirke våre handlinger.

Flere kommentatorer har pekt på at det er de største selskapene som profiterer på koronakrisen.

Det trenger ikke å være sånn.

Av Lorenz Khazaleh,
sosialantropolog,
f.t. tysklærer i Tyskland

«For at ikke-nerder skal bruke slike alternative løsninger, må de bli informert.»

Gjesteskribentene

skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

We Can Do It!

KORONA

- Kva er namnet på den kinesiske provinsen der det aktuelle koronaviruset først tok til å spreie seg?
- I kva for fylke gjekk fylkesmannen på tvers av råda frå regjeringa og tilrådde alle kommunar å innføre to veker karantene for personar som kom frå eit fylke søranfor?
- Kva for tal er opphavleg knytt til omgrepet karantene?
- Kva for minister vart den første i Erna Solbergs regjering som fekk påvist koronasmitte?
- Kva er namnet på dette dyret, som – med rette eller urette – tidleg vart knytt til spreinga av viruset?

FOTO: VERDAMMEIT/CC BY-SA 2.0

TRAKTATAR OG AVTALAR I FØRRE HUNDREÅRET

- Nemn dei tre statsleiarane som møttest på Jalta i 1945, blant anna for å utarbeide ein avtale om delinga av Europa etter andre verdskrigen.
- Kva for framleis gyldig traktat vart forhandla fram av den norske sendemannen i Paris etter første verdskrigen, Fritz Wedel Jarlsberg?
- Og kva for traktat frå 1918 gjorde slutt på den sovjet-russiske deltakinga i første verdskrigen?
- Kva for europeisk stat har ei grunnlov som vart inkludert i Dayton-avtalen frå 1995?

- Kva for filosof gav ut verket *Tractatus Logico-Philosophicus* i 1921, der han blant anna skreiv at «om det ein ikkje kan tale, må ein teie»?

EI ROSE ER EI ROSE ER EI ROSE

- Kva namn vart gitt til opprøret som skaka Tyskland i 1919, og som kulminerte med at kommunistane Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht vart avretta?
- Kva vart dette fiktive ikonet kalla – som symbol for amerikanske kvinner som fylte opp industriarbeidsplassane under andre verdskrigen?
- Overskrifta på denne kategorien er truleg det meste kjende sitatet til ein amerikansk forfattar som budde i Paris. Kva er namnet hennar?
- Kva for skodespelar som fekk gjennombrøtet sitt i skrekkfilmen *Scream*, har skulda Harvey Weinstein for valdtekt?
- Kven «vikarierte» som vokalist i AC/DC i åra 2016–2018?

b) Kva vart dette fiktive ikonet kalla – som symbol for amerikanske kvinner som fylte opp industriarbeidsplassane under andre verdskrigen?

LILLESTRØM

- Nemn minst to av dei tre kommunane som ved årsskiftet vart slegne saman til Lillestrøm kommune.
- Kva for studiestad utanfor Lillestrøm høyrer inn under Oslomet – men vart nyleg vedteken nedlagd?
- Kva for høgskule hadde ei avdeling på Lillestrøm som vart nedlagd i 2007?
- Sagbruksindustrien gav opphav til eit kallenamn på byen, som også er namnet på ein av bydelane i dag. Kva for namn?
- Kva heiter fotballspelaren som står på sokkel utanfor Åråsen stadion?

- Hubei (der ein blant anna finn byen Wuhan)
- Møre og Romsdal
- 40 (frå italiensk quaranta gjorni, 40 dagar)
- Arbeids- og sosialminister Torbjørn Røe Isaksen
- Pangolin eller skjeldyr

KORONA

- Franklin D. Roosevelt, Winston Churchill og Josef Stalin
- Svalbardtraktaten (også kalla Paris-traktaten)
- Brest-Litovsk-traktaten
- Bosnia-Hercegovina
- Ludwig Wittgenstein

TRAKTATAR OG AVTALAR I FØRRE HUNDREÅRET

- Spartakistoppoprøret eller januaropprøret
- Rosie the Riveter
- Gertrude Stein
- Rose McGowan
- Axl Rose

EI ROSE ER EI ROSE

- Skedsmo, Fet og Sørum
- Kjeller
- BI
- Fllsbyen
- Tom Lund

LILLESTRØM

BRITTELISE BAKSTAD

Medlem nr. 40232779 i Forskerforbundet

STILLING: faglig koordinator for Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM) og De regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) ved De nasjonale forskningsetiske komiteene

UTDANNING: pedagogikk, hovedfag i helsefagvitenskap og videreutdanning i rusbehandling

KARRIEREMÅL: ingen spesielle

Mellom juss og etikk

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Jeg er et bindeledd mellom den nasjonale og de regionale etiske komiteene for medisin og helsefag. Jeg sørger for informasjonsflyt begge veier, og skal blant annet bidra til en ensartet praksis mellom komiteene. I tillegg har jeg ansvar for opplæring av nye komité-medlemmer.

– Hvor tenker du best?

– For meg handler det ikke så mye om hvor, men om fravær av inntrykk. Jeg trenger ro for at tankene skal kunne tenkes helt ut.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– *Mellom makt og hjelp* av Greta Marie Skau åpnet øyene mine for hva som skjer når mennesker blir pasienter, og maktforholdet som oppstår mellom den som hjelper og den som hjelpes.

– Hva skal til for å bli god i din stilling?

– Det kan være krevende å koordinere felles arbeid for alle komiteene. For å bli god må du ha bred kompetanse, god samarbeidsevne og være engasjert i komiteenes forskningsetiske vurderinger, som tas i spennet mellom juss og etikk.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Det ville kanskje vært å pirke bort i komiteens faglige uavhengighet, som er en sterk verdi.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Det er vanligvis et typisk cellekontor, men nå, under korona, sitter jeg i stua.

– Hvis du kunne tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du valgt?

– Mayo-klinikkene i USA. Foruten å tilby god medisinsk behandling er de også i tet på utdanning og forskning.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Gjerne noe med musikk eller skikjøring.

– Hva ville du gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

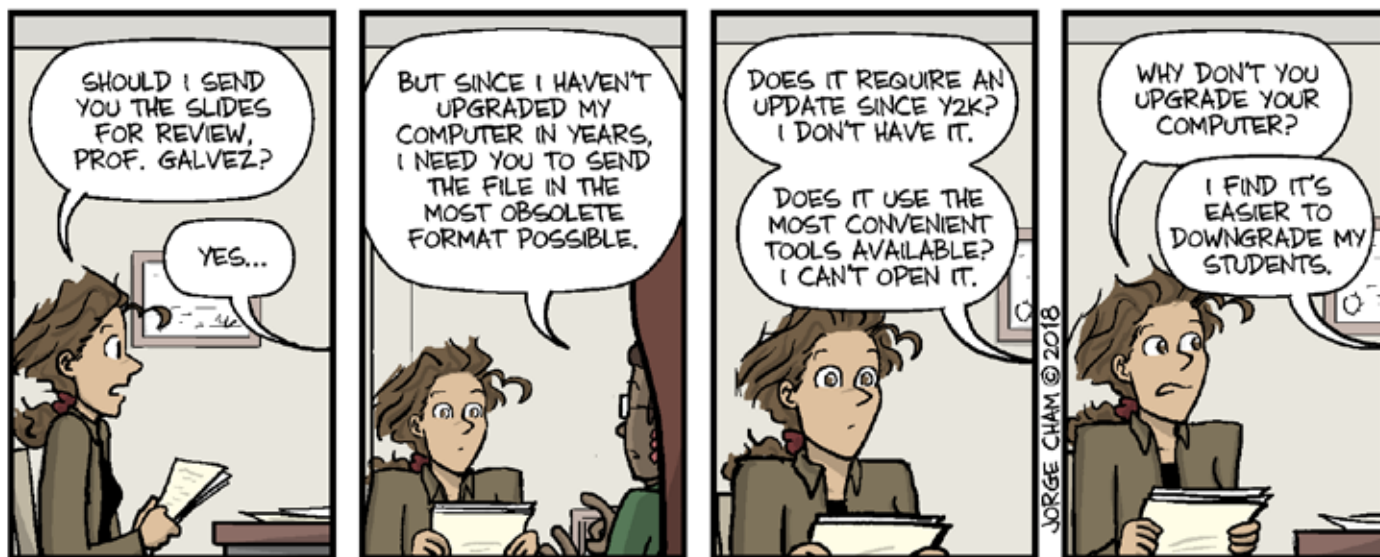
– Jeg ville lagt fram en erklæring om akademiske verdier (institusjonell autonomi, samfunnsansvar, akademisk frihet, inkludert faren for at verdiene kan komme under press), og kommunisert dette så godt jeg kunne. Som minister ville jeg da ha blitt holdt litt i nakkeskinnet.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– En kulturell og skjønnlitterær spalte. Jeg erfarer at kunsten kan gi perspektiver på forskning og metode som fagbøker ikke kan. Filmen *Salmer fra kjøkkenet* viser for eksempel hvor feil det kan bli å tilstrebe fullstendig nøytralitet i forskningen.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Ugress på kaffeboardet

Emil Korsmos vakre plansjer og tekstene som følger med, gjør deg vennlig innstilt overfor mangt et ugress.

Nasjonalbiblioteket «bevarer fortiden for fremtiden», men de er definitivt også til stede i nåtiden; formidlingsaktiviteten på Solli plass har vært skyhøy noen år. Foruten å tilby en mengde arrangementer gir de også ut bøker; den fagfellevurderte bokserien *Nota bene*, for eksempel, men også litt kuriøs krim. I serien Enkeltstående utgivelser finner vi så pass forskjellige temaer som afroamerikanske artister på norske scener og Nansen og Amundsens polferd. Det ser ut til å være rikt illustrerte bøker som er den røde tråden, og er det fordi Nasjonalbiblioteket ønsker å vise frem hva de har i samlingen sin? Boka *Ugress* gir ingen ledetråd her. Den tar for seg Emil Korsmos ugressplansjer fra 1930-årene, og er nettopp gjennomillustrert. Vi vet ikke om det er Nasjonalbiblioteket selv eller forfatteren, Liv Borgen, som er bokas initiativtaker. Vi får bare høre at det er plansjene som er hovedsaken, og derfor ikke Korsmo (1863–1953) og den innsatsen han gjorde som pioner på ugressets område, som professor i faget *herbologi*. Vi kunne godt ha fått litt mer informasjon.

Men hyret inn eller ikke, Borgen er uansett den beste matchen. Ja, bortsett fra nevnte mangler er boka glimrende. Borgen er professor emeritus og tidligere seksjonssjef ved Botanisk hage i Oslo, og har skrevet en fin bok nettopp om Botanisk hage (2014). Boka har en kort innledning, men den får sagt en god del likevel. 70 år før Mary Douglas formulerer sitt «skitt er feilplasserte gjenstander», er Korsmo inne på samme tanke i sin definisjon av ugress: «alle de paa dyrket mark optrædende planter, som man ikke tilsigter at have der.» Ikke minst lyder det slik når Borgen gjengir det litt modernisert, at ugress er en plante på feil sted.

«Boka er påkostet og samtidig rimelig. Det er bra forlagspolitikk!»

Bakgrunnen for plansjene er Korsmos ønske om å bidra med mer detaljert kunnskap til bøndene om de enkelte ugressplantene, for slik å gjøre matdyrkingen mer effektiv og lønnsom. Å få en oversikt over rotsystemet er særlig viktig, mente han, og det er dette som er det mest påfallende ved plansjene, synes jeg, røttene, og ikke bare fordi rotsystemet ofte er så omfattende, men også fordi det er så forskjellig fra plante til plante, og ikke minst så utrolig vakkert. Renset for all jord kommer alle de fine trådene til syne, og det

ligger poesi i disse tegningene. Noen av røttene ser nesten ut som brudekjoler, andre som nett av blodårer, som insekter eller som bustete skjegg. Så mye skjønnhet som aldri ellers kommer til syne, får Korsmo vist frem gjennom plansjene sine. Ja, det er interessant. Ugresset er jo en fiende, det hindrer rikere avlinger, og Korsmo lager disse plansjene i all sin detalj for lettere å bekjempe fienden. Men da må han tett på, han må bli ordentlig kjent med fienden sin, og hva endte så det i? Jo, at han lagde noen utrolig vakre plansjer, hvor det først og fremst er skjønnheten ved plantene som slår deg.

Boka viser frem 90 plansjer med til sammen 138 forskjellige arter. Til hver art er det en tekst, og også de er fine. Borgen skriver om hva slags ugagn den enkelte plante gjør, hvorvidt den er vakker, spiselig eller nyttig på annet vis. Og vi får litt historikk. Vi får den *etnobotaniske* bakgrunnen, og i den forbindelse kommer Borgen blant annet med et forslag om at orakelet i Delfi sannsynligvis var beruset på stoffer fra bulmeurt, og hun forteller at uttrykket «å komme på villstrå» har sitt opphav i gresstypen finnskjegg. «If you can't beat it, eat it.»

Løvetannen får vi selvsagt både se og høre om. Tro det eller ei, men den har faktisk ikke vært i Norge i mer enn 250 år. Kanskje vi istedenfor å plages ved den skal følge oppfordringen Borgen viderefremidler her, for løvetannen kan brukes til så mangt; vi kan koke pasta på stilkene for eksempel.

Det som gjør tekstene så fine, er at de er skrevet fra et opplevende synspunkt. De er mer fargerike, saftige og nære enn i vanlige oppslagsverk, som for eksempel her: «Bjørnen gasser seg med ramsløk straks den kommer ut av hiet.» Men «skrotemark», hva er det? Det ordet går stadig igjen. Etter litt leting finner jeg en definisjon fra Artsdatabanken, og ser at det betyr konstruert fastmark, som igjen betyr boligområde, golfbane, veier.

All informasjonen til tross, dette er ikke en bok å ta med seg på tur, lik en soppbok man stapper i lomma. Boka er både stor og tung, ment å ha på fanget eller på kaffeboardet, og så kan man sitte der og beundre de flotte tegningene. Tegningene er blitt til under Korsmos veiledning, men er tegnet av kunstnere, hovedsakelig Knut Torkildsen Quelpud. Boka er et praktverk, og jeg vil ikke nøle med å anbefale den. Den er en ypperlig gave, ikke minst tatt i betraktning prisen. Boka er påkostet og samtidig rimelig. Det er bra forlagspolitikk!

AV AASNE JORDHEIM

Nattas alvor

Nyttig miks av teoretisk kunnskap om søvnproblemer og praktiske søvnråd, i lettest språkdrakt.

ANE WILHELMSSEN-LANGELAND
Våkne opp! Om søvnens psykologi
Gyldendal, 2020

153 sider

Veil. pris: kr 349

Ganske mange aksepterer at de sover for dårlig, uten å være klar over hvor alvorlige konsekvenser det kan ha. Det er Ane Wilhelmsen-Langeland, klinisk psykolog ved Bjørgvin DPS, med en doktorgrad om behandling av døgnrytmeforstyrrelser fra Universitetet i Bergen, som påstår dette. Hennes utgangspunkt er at vår kollektive kroniske søvnmangel ikke bare er et individuelt problem, men også et samfunnsproblem.

I denne boka samler hun der-

«Denne boken tilbyr noe langt mer enn de alminnelige søvnrådene.»

for empirisk og forskningsbasert kunnskap om søvnens betydning for dagene våre, med en målsetting om å øke den allmenne, folkelige kunnskapen om søvnens betydning for vår fysiske og psykiske helse, våre sosiale evner, vår hjerne og våre følelsesmessige og fysiologiske reaksjoner – i livets ulike faser. Det lykkes hun godt med, i denne hybriden av en praktisk selvhjelpsbok og en lettfattelig teori-formidling. Men er det egentlig noe nytt å lære?

Mange av innsiktene i boka har nok de fleste vært borti tidligere: Legg deg tidlig, ikke drikk kaffe for sent på dagen, pass deg for avhengighetsskapende sovemedisiner, stå opp til omtrent samme

tid hver dag, og så videre. Men denne boken tilbyr noe langt mer enn de alminnelige søvnrådene. Riktignok får vi med oss noen uomgjengelige imperativer langs veien, men viktigere er det at vi får vite mer om bakgrunnen for de potensielt svært alvorlige konsekvensene av å sove dårlig, hva som egentlig er normal søvn, hvor grensene går mellom litt sporadiske søvnproblemer og alvorlige søvnlidelser, myter om søvn og hva vi selv kan gjøre for å rette opp et søvnmønster som er blitt trøblete. Kompetente og praktiske råd blandes elegant med lett tilgjengelig formidling av kunnskapsbasert viten fra relativt alminnelige diskurser, der de potensielt alvorlige konsekvensene for helse og livskvalitet blir lette å forstå.

Men boka byr også på lærdommer som, i alle fall for meg, er nye. En av dem er det som er basert på søvneksptens eget doktorgradsarbeid. Her undersøkte hun søvnlidelsen DSWPD (*delayed sleep-wake phase disorder*). Det er en lidelse hvor enkeltmenneskets døgnrytme avviker fra samfunnets normative døgnrytme; det vil si at en som lider av det, sover både nok og godt, men strever med å sovne tidlig nok. Da blir det krevende å stå opp i tide til skole eller arbeid i henhold til samfunnets forventninger. Lidelsen rammer anslagsvis mellom fem til seksten prosent av yngre mennesker (fra 13 til 25/30 år). Lidelsen kan føre til langt større problemer enn bare å være trøtt om morgenen. I tillegg til familiekranling og identitetskonflikter (der det kan oppleves som særlig hardt å bli ansett som lat) kan konsekvensen være angst, depresjon, sosiale vansker, skolevegring, avbrutte utdanningsløp og dårlig immunforsvar. Men det finnes behandlinger med sterkt lys som har vist gode resultater. Slik kunnskap vil ha stor betydning både for mennesker som kanskje har denne lidelsen, uten å vite om det, men også for deres familier og nære omgivelser.

Slik er *Våkne opp!* en bok rettet mot dem som er interessert i søvnens psykologi, i tillegg til lesere med søvnevansker, og som ønsker seg kompetente råd for å sove bedre. Etter å ha lest den er jeg overbevist om at det å følge rådene ikke bare vil gagne oss selv, men også samfunnet som helhet.

AV RAGNHILD FJELLRO

Fagfeltet døden

Boken klarer ikke å nå sin ambisjon om å etablere et nytt fagfelt.

BIRGITTA HAGA GRIPSRUD OG
LISBETH THORESEN (red.)
*Alt som lever, må dø. Døden som
tverrfaglig kunnskapsfelt*
Scandinavian Academic Press,
2020
286 sider
Veil. pris: kr 399

Boken *Alt som lever, må dø* springer ut av et nordisk nettverk av forskere som har det til felles at de jobber med døden som tematikk. Redaktørene Haga Gripsrud og Thoresen kommer fra henholdsvis Avdeling for omsorg og etikk ved Universitetet i Stavanger og Avdeling for tverrfaglig helsevitenskap ved Universitetet i Oslo, og sammen med forskere fra andre fagdisipliner – medisin, filosofi, teologi og litteraturvitenskap – er målet å sette *tanatologien* – vitenskapen og læren om døden – «på kartet i Norge».

«Det er ikke vanskelig å oppfordre til å utforske bidragsytternes andre publikasjoner.»

Bøker ment å etablere et nytt fagfelt har to utfordringer. På den ene siden må boken være lettfattelig, i betydningen at den må gi en oversiktlig introduksjon som definerer feltets objekter, tematikker og verktøy. På den andre siden må den gå i dybden, og det på en måte som rettferdiggjør at feltet er verdt å utforske. Jeg får ganske raskt problemer med å se hvordan denne boken etablerer tanatologi som et eget fagfelt. Tverrfagligheten som boken lover, skaper en forventning om at ulike fagfelter skal informere *hverandre*. At døden er en tematikk som deles av flere

eksisterende fagfelt, synes selvsagt; døden har vært gjenstand for skrivelier siden mennesket kunne sette kritt til stein. Men bidragene i denne boken forblir dessverre løsrevne essays som i liten grad oppleves som å fremstille *ett* samlet fagfelt, tverrfaglig eller ei.

Det betyr imidlertid ikke at bidragene i seg selv er uinteressante, og det finnes understrømmer i boken som kanskje i større grad fremstår som tverrfaglige tilknytningspunkter enn selve tematikken om døden. Forskningen på førstelinje-erfaringer med døden (pleiere, leger, sykehusprester) fokuserer på at helsearbeiderne i landet vårt kommer fra ulike kulturer og dermed har ulike måter å forholde seg til døden på, og at de som dør, også i økende grad er multikulturelle. Kjønnsperspektiver (og spesielt kvinne-perspektiver) er det også mange av, for eksempel i tekster om kvinnens historiske rolle som dødens forvalter, eller i dødsannonsenes kjønnsbalanse. Spesielt lesverdig synes jeg Kjersti Bale og Hilde Bondeviks essay om Cecilie Engers roman *Mors gaver* er, kanskje mest fordi det gir en svært god introduksjon til filosofen Simone de Beauvoir (og dessuten handler om aldersdemens og ikke død).

Felles for bidragene – med noen få unntak – er likevel at de gir flere spørsmål enn svar. De fremstår nettopp som håpefulle startforsøk som konkluderer med at mer kunnskap trengs og nye praksiser må etableres i møte med døden. Helsepersonell trenger arenaer der de kan diskutere sine erfaringer med døden, og det etterlyses «endringer av det åndelige og eksistensielle tilbudet i norske sykehus». Behovet for «helhetlig pasientomsorg» i et «bærekraftig miljø» er også på agendaen, og det advares mot at helsevesenet kan oppfattes som «upersonlig og fremmedgjørende» i møte med døden hvis medisinene får bestemme alene. Dessuten kan «verdigheten» i departementenes forskrifter rett og slett ikke vedtas, men må tilrettelegges for. En del av bidragene bærer også preg av oppsummering av forfatterens allerede publiserte forskning, tilrettelagt og forenklet i norsk språkdrakt. Selv om det dessverre er vanskelig å anbefale boken, er det ikke vanskelig å oppfordre til å utforske bidragsytternes andre publikasjoner.

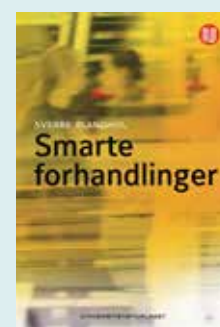
AV KJETIL VIKENE

Nye bøker av forskere

KJELL IVAR SKJERDINGSTAD OG
SILJE HERNÆS LINHART
Litteraturformidling i lokale bibliotek – møte mellom teori og praksis
Cappelen Damm Akademisk,
2020
220 sider
Rettl. pris: kr 399

Boka handler om litteraturformidling ansikt til ansikt. Forfatterne skildrer ei rekke formidlingspraksisar der små bibliotek i Sogn og Fjordane samarbeider med barnehagar og skolar. Forfatterne bruker teoretiske innsikter om litteratur og om vårt forhold til språket og verda til å sette ord på kva formidlinga har å seie for dei involverte. Silje Hernæs Linhart er førsteamanuensis ved Høgskolen i Innlandet, og Kjell Ivar Skjerdingsstad er professor ved Oslomet.

SVERRE BLANDHOL
Smarte forhandlinger
Universitetsforlaget, 2020
280 sider
Veil. pris: kr 399

Vi driver alle med forhandlinger i større eller mindre skala. Denne boka har en praktisk tilnærming til forhandlinger og er forankret i vitenskapelig teori. Forfatteren tar utgangspunkt i de praktiske oppgavene du møter som forhandler, og gir deg ifølge forlaget redskapene og strategiene du trenger for å løse dem. Sverre Blandhol er dr. juris og professor ved Det juridiske fakultet i Oslo.

En tid for tverrfaglighet

Mot og utholdenhet må til for å utfordre etablert kunnskap og kjente arbeidsmåter, mener kronikkforfatterne.

AV CATRINE TORBJØRNSEN HALÅS,
JAMES MCGUIRK og KÅRE FUGLSETH,
alle ved Nord universitet, Bodø

Arbeidslivet og samfunnet står overfor mange utfordringer som er så komplekse at yrkesgrupper og personer må samarbeide der monofaglige grep ikke lenger holder. Tverrfaglig forskning og tverrfaglige forskningsmiljøer blir ofte trukket fram som det samfunnet trenger. Hvis vitenskapen skal bidra til å løse store samfunnsproblemer, må det satses på tverrfaglig grenseoverskridende forskning. Men selv om det er bred enighet om at tverrfaglighet er et ønske, er den ofte svært vanskelig å realisere i praksis. Hva er problemene, og hvordan kan en løse dem? Vi foreslår en løsning der en ikke tenker på det tverrfaglige først og fremst som et grep for å videreutvikle forskning og praksis rundt profesjoner, men som en dynamikk som allerede manifesterer seg i profesjonsutøvelse.

Behovet

En rekke av de nasjonale strategiene som omhandler forskning, innovasjon og tjenesteyting, peker på behovet for tverrfaglig samarbeid og forskning, og konkluderer med at vi er dårlige på det. I stortingsmelding nummer 6 i fjor slår regjeringa fast at «[g]odt tverrfaglig samarbeid handler om at ulike fagmiljøer arbeider sammen og ser tilbudene til barn og unge i sammenheng». I strategien *HelseOmsorg 21* pekes det på at dagens utdanninger ikke er dimensjonerte

etter behovene. Det er manglende helhet og sammenheng i studietilbud, og svak tverrprofesjonell kompetanse og veiledningskapasitet». Innsikten i behovet for tverrfaglig samarbeid og forskning mangler således ikke. Problemet er heller hvordan en skal få det til reint konkret.

Problemet kommer til uttrykk på forskjellige måter i forskjellige forskningsfelt, og profesjonsstudier – som er vårt felt – har egne behov. Dagens mange yrker og profesjoner i velferdssamfunnet er et godt eksempel på svært sammensatte eller komplekse virksomheter. Men akkurat denne kompleksiteten gir en viktig ledetråd i debatter rundt hvordan det tverrfaglige kan realiseres i forskning og utdanning.

Ytre og indre struktur

Tverrfaglighet har en ytre og en indre struktur. Den ytre strukturen kommer som et resultat av møter mellom fagpersoner fra ulike disipliner og fagområder. Utøvelsen fremstår aldri i et vakuum, men i et kompleks felt som består av ulike interesser, aktører og ekspertiseområder. Den ytre strukturen er med andre ord et uttrykk for det kollektive i utøvelsens tverrfaglighet. For praktikerne kan imidlertid de ulike teoretiske perspektivene fremstå som parallelle forklaringer og mangelfulle abstraksjoner.

Den indre strukturen representerer den tverrfaglige integrasjonen som yrkesutøveren gjør, når hun ved bruk av skjønn integrerer

«Hvis vitenskapen skal bidra til å løse store samfunnsproblemer, må det satses på tverrfaglig grenseoverskridende forskning.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

ulike kunnskapsområder i sine beslutninger, for eksempel kunnskap fra psykologi, sosiologi og juss. Utfordringa for praktikerer ligger i å forstå hvordan ulike kunnskapsområder og abstraksjoner må settes sammen i selve yrkesutøvelsen, noe en kaller «praktiske synteser». Hvordan praktikerer selv faktisk skal forholde seg til regler, prosedyrer og publiserte forskningsresultat som angår praksisen direkte eller indirekte, er et avgjørende punkt for utfallet av praksisen. Dette må få følger for hvordan en skal organisere og bestemme temaet for forskningsbaserte studier og utdanning på dette feltet.

For å utvikle studier der mange fag, yrkesbakgrunner og vitenskapelige disipliner arbeider sammen, trengs det en vitenskapelig helhet. Da er det ikke tilstrekkelig med en tverr- eller flerfaglig tilnærming hvor ulike perspektiv etter tur sier noe om feltet. For å forske på den indre og ytre tverrfaglige samtidigheten i profesjonsutøvelse trengs det perspektiv, tilnærminger og forskningsmiljø som binder ulike disiplinære og faglige tilnærminger sammen.

Aktørperspektiv

En tverrfaglig tilnærming til profesjonspraksis krever en faglig integrasjon både på det teoretiske og det praktiske planet, og dette kan ikke være annet enn praksis selv, forstått som en kompleks, sammensatt handlingssfære orientert mot grunnleggende menneskelige interesser. Yrkesfeltet kan selv være flerfaglig eller tverrfaglig organisert, slik studiet kan være det. Det er i praksis at den indre og ytre tverrfaglighet (eller mangelen på dette) viser seg. Det som faktisk utvikler seg i utøvelsen sett fra aktørens side, selve aktørperspektivet, vil i alle fall være avgjørende for resultatet i alle yrker og profesjoner, det som eleven, pasienter, brukeren, klienten og lignende møter. All

kunnskap er til sjuende og sist grunnlagt på ulike praksiser og på betydning, mening og tolking av disse, det vil si i en *praxis* for å bruke et aristotelisk begrep.

Tilnærminger

Ved å vektlegge kunnskapsutviklinga i selve praksisen, fra og for et aktørperspektiv, kan en binde de ulike faglige tilnærmingerne sammen. Aktørperspektivet innebærer etablering av en sammenheng mellom hvordan vi tenker verden er (ontologisk nivå), og hvordan vi får kunnskap om verden (epistemologisk nivå), en sammenheng som kan definere et helt fagområde. Dette er ei form for avgrensning som er uvilkarlig om en vil skape et vitenskapelig helhetlig program, som ikke bare kombinerer, men også potensielt overskrider human-, samfunns- og naturvitenskapelige tilnærminger. Samtidig åpner denne avgrensinga for et nærmest uendelig mulighetsrom for temaer og metodiske tilnærminger, og for samarbeid mellom disipliner om dem.

Forskningsmiljø

Som et vitenskapelig fagområde er ei slik *lære om kunnskapsutviklinga i praksis* relativt nytt. Det krever et fagmiljø som jobber genuint synkront tverrfaglig, det vil si ved at ulike forskere med ulik forskningsbakgrunn og yrkesbakgrunn møtes for å formulere problemstillinger og hjelpe hverandre med å finne tolkninger og

tematisere feltet. Det er nødvendig å skille metoden og prosessen i et slikt fellesfaglig tolkingsfellesskap fra det videre arbeidet med temaet og det faglige produktet, teksten eller andre uttrykk for resultatet av studien. Temaene kan være uendelig mange, og en må gjøre et utvalg som virker relevant for yrkespraksisen. Når temavalget er åpent og fritt, kan man inkludere mange disipliner, fagområder, alle yrker som universitetet utdanner til. Dette krever ikke bare møteplasser, men et sammensatt forskningsmiljø. Det krever også et forskningsmiljø som arbeider med pedagogiske løsninger for en tverrfaglig tilnærming.

Utfordrer kunnskapsregimer

På samme måte som andre faglige tradisjoner bærer en slik tilnærming på noen særlige utfordringer. Som vitenskapelig tilnærming handler dette i stor grad om å håndtere spenninger mellom ulike disipliners validitetskrav og mellom det kontekstuelle og det allmenne. Dette er spørsmål som står i sentrum for utviklingen av det relativt nye fagområdet eller studiet av praktisk kunnskap.

For å lykkes med innovativ og banebrytende forskning i møte med komplekse og globale samfunnsutfordringer må tverrfaglige perspektiver styrkes. Vi har erfart at dette kan være vanskelig å få til. Dette utfordrer eksisterende kunnskapsregimer og krever mot og utholdenhet.

«Selv om det er bred enighet om at tverrfaglighet er et ønske, er den ofte svært vanskelig å realisere i praksis.»

Universitetet mister seg selv

Han er ikke i tvil om at universitetet er på avveie, men hvordan kan avveien best forstås, beskrives og bekjempes? Jørgen Lund gjør et forsøk i dette essayet.

AV JØRGEN LUND, PH.D. I KUNSTHISTORIE

Tor Halvorsens kronikk «Ta forskinga tilbake» i Forskerforum nr. 2/20 er et viktig tilskudd til den «universitetskampen» som er under utvikling i Norge. Ut over de ofte litt grunne motsetningene knyttet til stikkordene «innføring av New Public Management» eller «tellekantsystemet», og ut over rivningene om styringsmodeller og ressursfordeling, åpnes her et mer prinsipielt og sant å si vitenskapsteoretisk nivå. Når Halvorsen bemerker at «forskaren i så stor grad har erstatta professoren i den nyliberale fasen», peker han inn i noe begrepsmessig som ellers lett blir liggende utematisert og kanskje som tause forutsetninger: Akademisk sagt dreier det seg om de *subjektdannelse* som står på spill i en anerkjent kontroversiell situasjon for akademien, om så å si slike indre dimensjoner der arbeidet tar form og retning.

«Mer forskningstid»

Flere – kanskje særlig blant oss som har noen år på baken – kan ha lagt merke til at ordet forskning fikk noe mastodontisk over seg i den norske akademiske hverdagen en gang rundt 1990. I dag er dette både politikernes ord – «vi trenger mer forskning på» dette og hint, tabloidpressens – «sensasjonell forskning gir håp om» både det ene og andre, og endelig i stor grad akademikernes eget ord når sakens kjerne skal fram. Den mest nærliggende formuleringen, gangbar verbalitet per 2020 for hva misnøyen i dagens akademien går på, er det berømmelige behovet for «mer forskningstid». Forskning virker for tiden som det nærmeste man språklig kan komme selve ærendet i universitet og ambisiøs intellektualitet overhodet, en primær identifikasjon i vitenskapelig ansattes selvforståelse og etter hvert en uomgjengelig gruppemarkør – *sjibbolet*.

Fra skriving til forskning ...

Da jeg gikk inn i min første akademiske stilling på begynnelsen av 1990-årene – et vikariat som amanuensis i kunsthistorie – var det selvsagt at det man gjorde når man ikke var sammen med studentene, var «å skrive». Da jeg i fjor sa opp en fast førsteamanuensis-stilling etter langvarig vantro, hadde det sterke ordet «å forske» for lengst tatt denne plassen og mer til. Man snakket og tenkte nå om arbeidet som «forskerrollen», og på arbeidsplassen var det innforstått at «forskningen» var noe man fikk omgang med som håndfast størrelse på møtebordet og i Excel-arkenes rubrikkverden, bragt til uttrykk per brøk i par med «undervisning og administrasjon». Å «få forsket» var nå det som angav selve gjerningens geometri, ideen om *frikjøp* var fluktpunkt og motto.

... og fra professor til forsker

Når dermed et begrep er blitt selvsagt nummer én som man – i hvert fall i norsk humaniora i 1980-årene – knapt hadde noe forhold til i det hele tatt, hva betyr det for fortolkningen av virksomheten, hva gjør det «i hodene» både i universitetet og utenfor? Det er god grunn til å sjekke om «overgangen fra professor til forsker» innebærer en bestemt politikk, en bestemt «oppdragsbeskrivelse» og endog noe bestemt på verdi- og etikknivå. For å holde slike spørsmålsstillinger vide nok, kan

det være grunn til å minne om at allerede før 1900-tallets midte hadde en filosof som Martin Heidegger kritisk tematisert en økende tendens i det moderne til å utlegge vitenskap nettopp som forskning, og tolket dette som utslag av en trang til «grunnvisshet» som opptrer sammen med det vi nå ofte omtaler som objektiviserende eller instrumentell tenkning. I stedet for å våge seg ned til og forbi «grunnene», ble for så vidt vitenskap omgjort til operasjoner på forelagt gjenstandsmateriale, i den tro at man da er på stadig tryggere grunn.

Skikkelig protokollføring

Vitenskap blir for så vidt selve den konsentrerte granskningen av objektet, uten utenomsnakk og uten for- og etterhistorie. På en slik bakgrunn er det nå for det første lett å gjenkjenne forskning som en bestemt retorisk innhøsting av konnotasjoner i retning av vederheftige yrkesstandarder, hvitfrakk-idealer og skikkelig protokollføring. Her fins ikke bare *accountability* som tiltaler strategisk ledelse, men som også sant å si tiltaler intellektuelle i det hele tatt når tvilen melder seg om egen *raison d'être*. Mindre åpenbart, men kanskje viktigere i større sammenhenger er noe som nok kunne anes allerede lenge før Heidegger: Å prioritere ordet forskning på bekostning av et mer sammensatt «vitenskap» eller «universitetsarbeid» etterlater ideene om sannhet og kunnskap i en endret stilling helt generelt. Legg merke til at «forskning» for alvor ble hot i den samme historiske prosessen som styrket appetitten på «alternativ viten», og som gjorde akademisk autonomi til et nødssignal frem mot dagens knaking i universitetets sammenføyninger.

Lærebok-referater

Omkring troen på «akkreditert viten» som voksende visshet kaster forskningssvindel og akademisk *fake news* mørke skygger. Dagens forskningspolitiske litani om «robuste» fagenheter og studieprogrammer vakler ustabil mellom stressede interne formaninger og ekstern reklame. Dystert vil nok flere ha notert seg at bedrylsene om «forskningsbasert undervisning» øker i samme takt som forelesningene erstattes av pedagogiske lærebok-referater. At bokføring stjeler seg inn på kvalitet, kan knapt lenger være noen kontroversiell påstand blant matte akademikere. *Baserte* blir vi riktignok under forskningspolitisk styringsteknikk, men vanskelig noe mer.

Basisen for ex.phil. forvitret

I hvert fall universitetspolitisk burde det ikke være bare greit at uttrykket «oppdragsforskning» nærmest formulerer seg selv, mens «oppdragsvitenskap» er umulig. Men det stellet som finner form under headingen forskning, overtaler med det man kan kalle rettlinjethetens retorikk: en jevn trafikk av «oppdrag» og «resultater» mellom «kunnskapsinstitusjon» og «eier» – om denne er samfunnet eller privat: kunnskap og sannhet definert som økende moment av «institutt», «prosjekt» og «tiltak». Når akademisk kunnskap her får skikkelse som «fagenheter», ordnes den liksom ryddig på bordet, gjerne foran et pent-klingende samfunnsmessig *vi*.

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

I fjor sa han opp en fast førsteamanuensisstilling etter «langvarig mistrivsel», skriver Jørgen Lund.

«At bokføring stjeler seg innpå kvalitet, kan knapt lenger være noen kontroversiell påstand blant matte akademikere.»

Mer enn bare et kuriøst terminologisk utslag av en slik vitenskapsteoretisk arbeidsbord-modell ser vi i hvordan betegnelsen *historisk-filosofisk* har forsvunnet som dugg for solen. Samtidig med at «humaniora» elegant falt på plass, bedre tilrettelagt for generell valoriseringstankegang, forvitret stille det som hadde vært basis for eksempel for det gamle prestisjeprosjektet *ex.phil.* her i landet: selve ideen om fellesskap mellom vitenskapene i det å spørre – «filosofisk» og «historisk» – om virkeligheten og våre oppfatninger om den.

Rom med felles belysning

Men litt – om enn ubehagelig – erindrende kontakt med hvordan vår nære historie slik spiller på begrepsnivå, kan gi nyttige påminnelser om hvordan *faglig autonomi* handler om mer enn hvem som skal sitte ved roret. I den gamle singulærkonstruksjonen Universitetet kan vi høre bud om en motsetningsfylt indre kontinuitet, «universell» ikke bare i viljen til å spørre, men også som et rom med felles belysning, der faglighet eksponeres for kunnskap av annet slag. Et slikt viltvoksende kryss og tvers kan støtte seg på markante erfaringer av at lærddhet trenger annen lærddhet – snarere enn oppgavelister – for å slippe å bli Erasmus Montanus eller det som verre er.

Dette kan dermed være en definisjon på akademisk frihet: relativt fravær av politisk og kommersiell inngripen under liberalt selvbegrensende kunnskapsrefleksjoner i praksis. Uten enhver etisk fornemmelse for vitenskap og universitet som historisk viten om viten, kan et oppblåst begrep om forskning drive råkjør mot det angivelig endrings-resistente «elfenbenstårnet», med diskresjonen garantert så lenge «universitet» fremdeles fungerer godt som merkevare i utdanningsmarkedet.

Fornylse, ikke omkamp

Meningene kan være delte om hvilken nytte dagens debatt om universitet og vitenskap kan ha av verbale idiosynkrasier. Mye vil se ulikt ut alt etter som hvor man står i det akademiske. Høykonjunkturen for begrepet forskning torde uansett være et viktig sjekkpunkt, ikke minst fordi strider om ledere, systemer og institusjonsmodeller uforvarende adlyder nettopp den nye forskningsstyringens metronomer. Også mer prinsipielle utrop om «nyorganisering» for å «ta tilbake» det ene eller andre kan være stresset av slikt hastverk. For selv om slikt som tellekanter og timeregnskap i stor grad har åpenbart seg som feilgrep, ligger mer nærgående og dypt historiske nåtidsspørsmål med betydning for universitetskampen i stor grad ubesvart: Hvorfor kunne New Public Management siden før årtusenskiftet praktisk talt møte åpne dører på feltet vårt, midt i strømmen av verbale protesterklæringer? Når, for hvem, og i henhold til hvilke målforståelser var og er «grunnvissheter» imperativt?

At «professoren» blir erstattet av «forskeren» kan vel sant å si være både ekkelt og løfterikt; presserende blir det først og fremst som spørsmålet om hvordan vi blir bedre enn «professoren» – som kjent ikke bare en menneskelig profil, men vel så ofte en bokstabel og et snakkende hode – til å ta vare på både oss selv og universitetet. Kamp blir først virkelig som fornyelse, ikke som omkamp.

Ta forskernes mentale helse på alvor

Vi trenger en landsdekkende kartlegging av unge forskeres mentale helse, skriver Akademiet for yngre forskere.

MENTAL HELSE: På tampen av 2019 publiserte tidsskriftet Nature resultatene av sin årlige undersøkelse blant 6300 ph.d.-kandidater fra hele verden. Svarene er alarmerende; mer enn en tredjedel oppgir at de har søkt hjelp for angst og depresjon, og helseplagene har en direkte kobling til livet som ph.d.-kandidat.

Også her i Norge strever forskere med mentale helseplager som angst og depresjon. Problemene forsvinner ikke etter en avlagt doktorgrad, og mange erfarer at forskerlivet er preget av usikre karriereveier og økt prestasjonspress. Det kan få store konsekvenser både for den enkelte forsker og for samfunnet.

Midlertidighet og press

Forskere har verdens beste jobb. Vi er privilegerte som får arbeide med det vi brenner for. Samtidig opplever mange unge forskere å bli ansatt på midlertidige og uforutsigbare kontrakter, langt oftere enn ellers i arbeidslivet. Midlertidigheten skaper stor usikkerhet, og gjør det vanskelig å planlegge langsiktig forskning av høy kvalitet.

Midlertidigheten påvirker også livet ved siden av en karriere i akademia. Midlertidig stilling kan gjøre det vanskeligere å få bolig-lån, og unge forskere kan miste forskningstid dersom de velger å få barn og ta ut foreldrepermisjon.

Forskere arbeider også under et stort press i en stadig mer tilspisset og krevende internasjonal konkurranse. De samlede påkjenningsene fra uforutsigbare karriereveier og et høyt arbeidspress skaper store utfordringer. Forskere blir utbrente, blir deprimerte og får redusert livskvalitet. Dyktige forskere orker ikke å bli værende i akademia, og norske forskningsmiljø mister store

talenter. Situasjonen påvirker også rekrutteringen til akademia, som igjen gjør at forskningsmiljøene blir mindre mangfoldige.

Forventningene til forskningen er skyhøye. For noen forskere er kostnadene minst like store. Det er på tide at vi tar forskernes mentale helse på alvor og gjør noe med situasjonen.

Nødvendige tiltak

Her er fem nødvendige tiltak som kan bidra til å belyse og endre situasjonen:

- Vi trenger en landsdekkende kartlegging av unge forskeres

mentale helse, gjerne en undersøkelse som kan sammenlignes med Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (ShoT).

- Vi trenger å få på plass gode systemer for å ivareta mental helse i akademia på universitets- og høyskolenivå. Tilbud og tjenester må være godt kjent og ha lav terskel.
- Vi trenger at alle veiledere får solid opplæring og oppfølging i arbeidet med å veilede ph.d.-kandidater gjennom krevende år med mye stress og intensivt arbeid.
- Vi trenger et mangfold av kar-

riereveier i akademia. Ikke alle passer til eller ønsker å bli professorer. Mange flere vil finne sin plass dersom vi åpner for å strekke seg etter å undervise, administrere, forske eller arbeide med infrastruktur og drift av avansert forskningsutstyr.

- Vi trenger flere faste stillinger. Institusjonene må gi fast ansettelse når unge forskere utfører faste oppgaver over tid, og institusjonene må selv bidra til flere faste stillinger. Når forskningsinstituttene klarer det, er det ingen grunn til at ikke også universitetene og høyskolene skal få det til.

«Forskere blir utbrente, blir deprimerte og får redusert livskvalitet.»

AV AKADEMIET FOR YNGRE FORSKERE: Marte CW Solheim (Universitetet i Stavanger), Heidi Holmen (Oslo), Malgorzata A. Cyndeka (Universitetet i Bergen), Stefka Eriksen (Norsk institutt for kulturminneforskning), Åsmund H. Eikenes (Universitetet i Oslo), og Solfrid Bratland-Sanda (Universitetet i Sørøst-Norge)

Økt press grunnet covid-19

Den pågående korona-pandemien øker presset ytterligere. Det er mange ph.d.-kandidater og unge forskere som risikerer å måtte avbryte eller utsette forskningsprosjektene sine nå.

Det er svært problematisk at det forventes forskning i verdensklasse fra et hjemmekontor hvor unge forskere samtidig skal ivareta behovene til barn som er hjemme fra skole og barnehage.

Vi bekymrer oss over at flere i midlertidige stillinger nå står i en situasjon som kan bremse og i verste fall stoppe videre forskerkarrierer. Det er derfor et steg i riktig retning at Forskningsrådet har utsatt vårens søknadsfrist med to uker.

Universiteter og høyskoler må også iverksette tiltak som sikrer og støtter ph.d.-kandidater og unge, midlertidige forskere i den ekstraordinære situasjonen vi er i nå. Når krisen er over, bør tiltakene utvides i tråd med forslagene over for å legge til rette for god mental helse for alle som er en del av det akademiske fellesskapet.

FOTO: CYNDEKA, EIKENES OG SOLHEIM: JOHN TRYGVE TOLLENSEN

Boliglån fra 1,79 % hos Nordea Direct

Med den nye Unio-avtalen med Nordea Direct Bank har vi fremforhandlet en av landets laveste boliglånsrenter og flere andre fordeler til deg. Her kan det være flere tusen kroner å spare ved å bruke de nye medlemsfordelene dine. Her er noen av fordelene:

- Boliglån for alle fra 1,79 %
- Boliglån til deg som kjøper første bolig fra 1,69 %
- Medlemspriser på bl.a. sparing og kredittkort.

Det er enkelt å flytte boliglånet. Søknaden er unnagjort på noen minutter og tilbudet du får er helt uforpliktende. Nå er det heller ikke noe etableringsgebyr og banken ordner alt det praktiske med å flytte boliglånet.

Du finner informasjon om bankavtalen på Forskerforbundets nettsider, eller på nordea-direct.no under medlemstilbud.

Ukas tillitsvalgt

På nettsidene våre kan du nå lese intervjuer med lokale tillitsvalgte. Vi publiserer et nytt intervju ukentlig. I den nye spalten "Ukas tillitsvalgt" løfter vi fram hverdagsheltene som bærer den norske modellen. Først ut er Kari Alver ved Folkehelseinstituttet, som representerer 313 medlemmer som opplever hektiske tider under koronaepidemien.

På spørsmål om hva som er det beste med å være tillitsvalgt, svarer hun at det er veldig lærerikt og man blir involvert i mye, fra lønnsforhandlinger til konflikthåndtering.

– For meg er bidrag til medbestemmelse en motivasjon. Jeg synes det er viktig at saker belyses fra de ansattes synsvinkel før beslutninger tas. Det kjennes også motiverende når man kan bidra til gode og viktige løsninger for enkeltmedlemmer, sier Kari Alver.

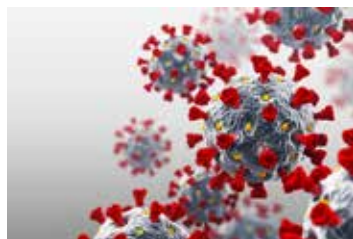
Hun trekker fram kursene til Forskerfor-

bundet som svært nyttige, både på grunn av selve kursinnholdet og fordi man kommer i kontakt med tillitsvalgte fra andre arbeidsplasser. For en fersk tillitsvalgt er det mye å lære av de med mer erfaring.

Koronavirus: Arbeidstakers rettigheter

Koronaviruset reiser mange arbeidsrettslige spørsmål. De fleste er allerede regulert i lov- og avtaleverk. Samtidig viser utviklingen at det er behov for endringer og presiseringer innenfor gjeldende regelverk.

På nettsiden forskerforbundet.no/korona har vi samlet relevant informasjon om blant annet permittering, beordring, omsorgspermisjon, sykepenger og ferie. Du finner også informasjon om lønnsoppgjørene og inngåtte avtaler i de ulike forhandlingsområdene.

Vil mobilisere de lokale tillitsvalgte

I en felles uttalelse oppfordrer staten og fagforeningene om å bruke det lokale partssamarbeidet for å finne gode løsninger sammen i en vanskelig tid.

– Vi er klare, sier Unio stat-leder Guro Elisabeth Lind. Lind forteller at Forskerforbundet får en del tilbakemeldinger om arbeidsgivere som setter partssamarbeidet «på vent» under koronakrisen. Det har hun lite til overs for.

– Mange løfter fram verdien av godt partssamarbeid i disse dager. Men vi ser også enkelte arbeidsgivere som uttaler at de ikke har tid til medbestemmelse og partssamarbeid nå. De som mener det har misforstått. Partssamarbeid er ingen salderingspost – men en kilde til bedre beslutninger. Det er i krevende tider medbestemmelsen er aller viktigst, sier hun.

Permitterte studenter får støtte

Regjeringen sikrer kompensasjon til permitterte i 18 dager etter utløpet av lønnspliktperioden. Ordningen gjelder alle som ble permittert 20. mars 2020 eller senere, uavhengig om man har rett til dagpenger eller ikke. Det betyr at også permitterte som ikke har rett til dagpenger, slik som studenter, vil få lønnskompensasjon i 18 dager.

Forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim er glad for at den midlertidige ordningen med full lønn i 18 dager etter arbeidsgiverperioden også omfatter studenter som blir permittert fra sine jobber. Denne nye lønnskompensasjonen sammen med det frivillige tilleggslånet med stipend i Lånekassen vil være et godt bidrag for å få betalt faste utgifter i tiden fremover og at ingen trenger å avslutte utdanningen sin, sier Henrik Asheim.

– Trepattssamarbeidet er som skapt for krisetider

Lønnsoppgjøret i staten er utsatt til høsten. Leder av Unio stat, Guro Elisabeth Lind, mener verdien av et sterkt trepartssamarbeid blir ekstra tydelig i krisetider.

– I den situasjonen vi er i, ble det uforutsigelig for partene i frontfaget i konkurranseutsatt industri (Fellesforbundet og Norsk Industri) å enes om rammene for årets oppgjør. I det norske systemet forhandler frontfaget først. Partene i arbeidslivet er enige om at frontfaget danner et grunnlag for tariffoppgjørene. I den utfordrende situasjonen samfunnet står i med koronaviruset, og et frontfag som ikke kom i mål, er det en riktig beslutning å utsette også statsoppgjøret til høsten, sier Lind.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.**
- **Forskerforbundet har over 23 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.**
- **Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.**

Kurs og seminarer

På grunn av koronasituasjonen har Forskerforbundet avlyst alle sentrale kurs og seminarer til og med 31. mai.

Vi gjennomfører for tiden noen webinarer for tillitsvalgte. Disse annonseres på kurssidene våre. Følg med på våre nettsider for oppdatert informasjon: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjæstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avloyp.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Søimer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, seniorkonsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Fagforening 2.0?

Forskerforbundet er opptatt av å være tett på medlemmene.
Hva skjer når fagforeningsarbeidet må skje med sosial distanse?

Ta hverandre i handa og hold, heter det så fint i Stein Ove Bergs gamle arbeidervise. Men akkurat det er ikke så enkelt for tiden, når fellesskapet med kollegene må kombineres med sosial distansering og disiplinert håndhygiene.

Lena Marie Kjøbli er hovedtillitsvalgt ved NMBU, og må følge opp 530 medlemmer på nye måter.

– I starten måtte vi jobbe litt med å komme inn i informasjonsflyten og sikre god dialog med arbeidsgiver. Etter hvert har vi gått over i en slags normal driftsfunksjon ved hjelp av nettbaserte programmer som zoom og teams. Det jeg som tillitsvalgt savner mest, er de uformelle samtalene man vanligvis har med både ansatte og ledere, forteller hun.

Mye kan løses på nett, men ikke alle saker passer like godt.

Jeg er bekymret for en «ketchup-effekt» for en del saker, spesielt når det gjelder vanskelige personalsaker. Det er ikke enkelt å ta slike vanskelige samtaler på nett. Det er noe annet å være til stede sammen. Om jeg hadde fått en sak med et medlem jeg ikke kjenner fra før, tror jeg det hadde blitt enda vanskeligere enn ellers, innrømmer hun.

Også lønnsforhandlinger vil bli krevende, tror Kjøbli.

– Vi skal ha en runde med såkalte 2.5.3.-forhandlinger i juni. Om det blir et fysisk møte, er fortsatt uavklart. Jeg er usikker på hvordan det vil bli å eventuelt forhandle på nettet. I forhandlinger leser man jo også det ikke-verbale kroppsspråket, sier hun.

Hun forteller at mange medlemmer uttrykker et savn etter arbeidsmiljøet og kollegene.

– Det kjenner jeg på selv også. Jeg er en utadvent person og jeg savner kollegaer på NMBU og i Forskerforbundet. Selv om man møtes på nett, blir det en god del samtaler og ikke minst humor som blir borte. Vi er bekymret for at flere etter hvert vil kjenne på dette savnet. De ansatte er i ulik grad i sosiale nettverk og får ulik grad av oppfølging av sine ledere, sier hun.

Populære webinarer

I Forskerforbundets kontorer i Oslo er det tomt for tiden. De aller fleste ansatte har hjemmekontor, og juridisk rådgivning og annen bistand må gis over telefon eller i nettmøter. Men den spesielle situasjonen gir også noen nye positive erfaringer, forteller organisasjonssjef Joar Flynn Jensen.

– Koronakrisen har gitt et stort informasjonsbehov, særlig for enkelte medlemsgrupper. Derfor har vi startet med seminarer på nett, såkalte webinarer, og de har vist seg å være svært populære. En gruppe det ikke alltid er så lett å nå ut til, er utenlandske medlemmer. Men på et engelsk webinar om stipendiater og postdoktorers rettigheter, deltok over 200 medlemmer. Dette er erfaringer vi tar med oss og vil bygge videre på, sier Jensen.

Lena Marie Kjøbli,
hovedtillitsvalgt ved NMBU

Webinarer i Forskerforbundet

- For å nå medlemmer og tillitsvalgte med informasjon knyttet til koronakrisen, har Forskerforbundet satset på webinarer.
- To webinarer rettet mot stipendiater og postdoktorer, samlet totalt 400 deltakere
- Det er også gjennomført egne webinarer om permittering, rettet mot tillitsvalgte innenfor ABM-sektoren og instituttsektoren. Flere webinarer er under planlegging. Se Forskerforbundets nettsider for mer informasjon

Sammen for forskningen

Koronaepidemien har vist oss hvor avgjørende gode forskningsmiljøer er for samfunnssikkerheten og velferdssamfunnet. Er det likevel grunn til å være bekymret for norsk forskning i tiden fremover?

I en tid hvor hele samfunnet er opptatt av forskningsbaserte råd fra Folkehelseinstituttet og Helsedirektoratet og venter spent på utviklingen av vaksiner og nytt testutstyr, virker det nesten unødvendig å minne om hvorfor vi skal satse mer på forskning og kunnskapsutvikling i Norge.

For forskningen er jo ikke bare viktig for å komme godt ut av koronakrisen. Den er helt avgjørende i håndteringen av alle de store samfunnsutfordringene vi står overfor. Klimakrisen, eldrebølgen, kampen mot antibiotikaresistens, omstilling til et mindre oljeavhengig næringsliv. Alle er enige om dette.

Likevel er det grunner til å være bekymret for forskningsaktiviteten i Norge.

Forskningsaktiviteten

Koronakrisen har ført til at andre oppgaver enn forskning har blitt prioritert ved forskningsinstitusjonene. I academia har hovedfokuset naturlig nok vært å få studentene gjennom semesteret. Vitenskapelige og administrativt ansatte har sammen lagt ned en kjempeinnsats for å flytte undervisning og veiledning fra forelesningssalen til cyberspace. Stipendiater har disputert digitalt, og studiestedene jobber på spreng med løsninger for digital eksamen. Jeg er dypt imponert over dugnadsånden og stå-på-viljen blant våre medlemmer.

Men hva med forskningen? En gjennomgang nettavisen Khrono nylig gjorde, viste at flere universiteter og høyskoler er bekymret for hvilke langsiktige konsekvenser koronasituasjonen kan få for forskningsaktiviteten. Stengte laboratorier, barn på hjemmekontoret, avlyste utenlandsopphold og umulige feltarbeid er blant faktorene som står i veien for forskningsprosjektene. I tillegg går arbeidshverdagen i stor grad med til digital undervisning og veiledning.

For enkeltforskeren skaper dette store problemer. Ikke minst for stipendiater og postdoktorer, som kan få betydelige forsinkelser. I instituttsektoren opplever ansatte permitteringer og settes i en umulig situasjon fordi de som permitterte ikke har anledning til å søke på nye prosjektmidler. Midlertidige ansatte har spesielt usikre og tøffe tider.

Men også på samfunnsnivå er situasjonen uholdbar.

Forskning må ikke bli en salderingspost

For på andre siden av koronakrisen venter et næringsliv med stort behov for nyskaping og omstilling, en klimakrise som er akkurat like akutt som før epidemien, og en langtidspan for forskning med like store ambisjoner som før – bare med mindre tid til gjennomføring.

Kampen om kronene blir tøff i tiden foran oss. Næringslivet er hardt rammet, kulturlivet er hardt rammet, og kapasiteten i helsevesenet er sprengt. Alle vil ha friske statlige midler for å få hjulene i gang igjen.

I fjorårets statsbudsjett opplevde forskningen realnedgang. Regjeringen valgte å bruke en mindre andel av samfunnets ressurser på forskning enn før. Blant kunnskapsmiljøene som har måttet kutte i stillinger og aktivitet de siste årene, er Folkehelseinstituttet. I tillegg har hele statlig sektor i seks år på rad blitt utsatt for flate osthøvelkutt som del av den såkalte ABE-reformen. Akademia alene har måttet tåle godt over en milliard i kutt.

Når næringslivet i tillegg sliter, blir det norske forskningsmålet på tre prosent av BNP stadig mer urealistisk, med mindre staten tar på seg et større ansvar.

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Stengte laboratorier, barn på hjemmekontoret, avlyste utenlandsopphold og umulige feltarbeid er blant faktorene som står i veien for forskningsprosjektene.»

Kunnskapsbudsjett

Det er forskningen som har gitt oss kunnskapsgrunnlaget til å komme gjennom denne krisen, og det er forskningen som må hjelpe oss gjennom den neste krisen. Forskningen er en avgjørende del av samfunnsberedskapen, på samme måte som den er en avgjørende del av norsk innovasjonspolitik og av omstillingen til lavutslippssamfunnet.

Derfor må det investeres mer i forskning. Det må komme friske midler i revidert nasjonalbudsjett som kan holde forskningsaktiviteten oppe i instituttsektoren, og nye oppgaver i academia knyttet til blant annet etter- og videreutdanning må følges opp med økte bevilgninger.

Statsbudsjettet for 2021 må bli et kunnskapsbudsjett.

Universitetet i Bergen tok nylig initiativ til en europeisk kampanje for å påvirke EUs neste budsjett og sikre finansieringen av uavhengig, banebrytende forskning.

Kanskje burde neste opprop komme her hjemme. Nå er tiden for å kjempe sammen for økte forskningsbevilgninger.

Forskerforum i digital utgave

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra App Store eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

Forskerforum der du er!

